

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

శ్రీరస్తు.
మహాగీతా ప్రథమోధ్యాయః
మే కా ధీ శా శ బ్ద శ త కో టిః
వా ద గ్రంథః

ఇ త ర ష ఙ్గ గ్రా మ చా స్త్ర శ్లోక
భక్త భావ్య కారణాన్వితా
విరచితః

స్మృతి శ్రీ మద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః సంపత్ కృతానుబంధా
మాధుర్యం కృతేన కృతం కృతేన కృతం కృతం
భక్తభావనానుబంధా శ్రీమద్భగవద్గీతా
భక్తభావనానుబంధా శ్రీమద్భగవద్గీతా

శా ర దా ప్తే,
రమ్యం.
1942.

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

కావ్యే కామసుధీవరం తమఃకరి న్యానేశ్వరం వణ్ణితం
శాస్త్రమీయశాస్త్రీణం సునిమహీశాసన సంజల్పితే
వేదాంతేనునిపుణ్ణైః ప్రిణిహితే రస్త్రేచ భాట్టాదితే
తర్కే విశ్వవతింకణాదగదితే తాన్మద్భూత్యావయే

పట్టితాళయః

హిందూదేశే జగతి విబుధానక సరళోభితేన్మ
 న్నేకో విద్వాంశ్చరలకులజో భావ్యకారాభిధానః
 మేకాధీశా పదమిద మహేన గృన్థ రూపచకార
 ప్రజ్ఞానుత్య సకలకవిభిస్తస్య సర్వోత్తమస్య

తెలంగాణ ప్రజల అభివృద్ధికి అనుకూలంగా ఉండేలా చర్యలు తీసుకోవాలని కోరుకుంటున్నాను. తెలంగాణ ప్రజల అభివృద్ధికి అనుకూలంగా ఉండేలా చర్యలు తీసుకోవాలని కోరుకుంటున్నాను.

ਬੁਝੇ ਪਾ.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రిక్షితివతిథిలక శ్లోకం
 శ్రీమదాంజలిరాజాశ్లోకం నదసి మహాగారవాయత్తరూపా
 నానాదేశాధ్యనీనా సకలబుధునా కావ్యకన్యామదీయా
 తస్యాఃప్రతాపాత్మోఽహం తవ నికటమగాం తాం పుర
 స్కృత్య కన్యాం

కర్తవ్యా మహతీ సభా తదుపరీ స్వాధ్యక్షతాఽతఃవరం
సేతవ్యా మహనీయపణ్డితతతి క్మేకాధినాథా స్తతః
తత్తత్సర్వ సమక్షమేవ నితరాం మద్గ్రీష్ఠ సంశ్రావణం
సర్వం కార్యమిదం త్వదీయముఖితో నిర్వాహనీయం విభో

యద్యప్యత్ర వనంతి సర్వసుగుణా మేకాధినాథా భవాం
స్తేహం ముఖ్యతమ సమస్తసుగుణ సత్త్వజ్ఞిత సత్కవిః
మేకాధీశ సృషాన్వవాయ తిలక శాస్త్ర ప్రసిద్ధః పుమాం
స్తస్మాత్కార్యమిదంత్యదీయముఖ్యోనిర్వాహనీయంముదా

అనం శాస్త్రవిద్వా స్థవనాంభవిద్వా
సహం భాష్యకర్తా భవా స్త్రీకర్త
అనం శిష్యభర్తా భవాన్ముమిభర్త
కటాక్షం ప్రదేహి ప్రదేహి ప్రభాత్వం.

గీర్వాణభాషాపాశస్త్వమ్.

శ్లో॥ యద్యవ్యత్ర భవంతితామహవిధా భాషామహీమండలే
తాన్యేకాపి నభోభవీతి నితరాం గీర్వాణభాషా సమా
మేకాధీశవదం ప్రమాణ మథునాగీర్వాణభాషామయం
మేకాధీశ వదార్థకల్పతరు సద్గ్రన్థాత్మనా భూద్వయః

హేనైర్వాణిన మోస్తుతే ప్రభువరా భాషాంతరాలింగితా
విష్ణుత్యాతితరాం త్వదీయపదవీం నోజనతే జాత్వపి
విద్యాంసః ప్రభవ స్త్వదీయవిభవోదరా మహీమండలే
స స్త్వేవాతితరాంస తేస్తు భయధీన్స్వస్త్వస్తుతేసర్వదా

తస్యా స్తత్రభవాన్భవాన్కృతివతి స్త్రతాపి శాస్త్రాల్పన
స్తత్రాప్యేక పదస్త్వ తత్రభవత స్త్రతాపి వంశాత్మనః
పుణ్యంవ క్షమథానుమాతుమథవా న్యస్యోవమాతుంసమే
మేకాధీశ స్వస్థాధినాథ విజయీభూయాచ్చిరం భూతలే

కృతినమర్పణమ్.

శ్లో॥ మేకాధీశస్థాధినాథభవతా సంశూయతాంశ్రద్ధయా
శ్రీభోజాదిన్యసా మహాకవివరాన్ శ్రీకాళిదాసాదిమాన్
అసీయాతితరాం తదీయకృతిభిర్విభావితభాజోఽభవ
న్నేతత్సర్వ మిదం సమస్తవిదితం నాభూతపూర్వంఖలు

శ్లో॥ తస్మాత్కీర్తి సముత్సుకేన విభునా సంపాదనీయః కవి
స్తస్మాదేవ పురాతనో విభువర స్త్వ ద్వంశజః శార్దూలః
విభావతామిత కీర్తిజాత లలితప్రభావత సద్వైభవ
శ్రీరాజా నరసింహరాయ నృపతి ర్భక్తాప్సరాయప్రభః

శ్లో॥ శ్రీమద్వేంకటయాజ్ఞనఃకవివరాన్సద్వంశ్యమాతామహా
నాసీయాతితరాం తదీయముఖత శ్రుత్యాతు విజ్ఞాపనాం
అప్సరాయ యశోవిభూదయ మహాలంకారశాస్త్రాత్మికాం
స్వీకృత్యవధితాంకృతింబుధనుత స్మత్కీర్తికాయోభవతే

శ్లో॥ తస్మాత్తత్ర భవాన్భవానపివిభో శ్రీభాష్యకారోదితాం
మేకాధీ శతతాదికోటి మహాం వాదాత్మికాంసత్కృతిం

స్వీకృత్యవధితాంమహాకవివరై స్సంస్తూయమానోభృశం
శ్రీరాజాపదపూర్వకో విజయతాం శ్రీవేంకటాద్రివభో

ఉపోద్ఘాతః.

శ్లో॥ శ్రీమత్కాకరపట్ట నామకఘన గ్రామాస్పద శ్రీమతా
శ్రీమద్భాష్యకృతా బుధేన రచితో గీర్వాణభాషాత్మకః
మేకాధీశ పదాదిమో ఘనతరై స్సత్పండితైశ్చాఘితో
విఖ్యాత శ్శతకోటిరిత్యభిధయా గంనోయ మాకర్ణ్యతాం

గ్రన్థాస్పది మహితరేతుబహవో నైతాదృశః కోపివా
యస్మా దేకపదే నిర్గళతయా యాతాశ్శతంకోటయః
సిద్ధాంతో పరిపూర్వపక్షవిధయా సచ్చుంఖల న్యాయత
స్తస్మాతో శమభూతపూర్వమనఘం పశ్యన్తు నస్తన్తుచ

శ్రీరాజా నరసింహరాయవిభునా మద్వ్యంశ్యమాతామహా
శ్రీమద్వేంకట యాజనే గుణవతే దత్తోగ్రహరః పురా
తన్యాత్యంతకృతజ్ఞతా మతితరాం సందర్శయన్భాష్యకృ
స్తేకాధీశపదం తదన్వయపరం గ్రన్థాత్మనావ్యాకరోత్

మేకాధీశా గ్రన్థ సందర్శపేతో
రేకాధీశా శాస్త్రీణం యంపదన్తి
సాయంపూర్వం భాష్యకారాభిధానో
జాతః పూతశ్చర్ల వంశాభిచన్ద్రః

చిత్రిం చిత్రిం మహదతి మహచ్చిత్రమేతద్విచిత్రం
మేకాధీశా పదమిద మహాకావ్యతి సంక్షిప్తవర్ణం
వ్యాఖ్యానేయం కర్తవ్య శిశుహితా భాష్యకారప్రణేతా
తస్మాదేత ద్విమృతబుధాః స్మార్థనా మామకీనా

కేచిన్మూర్ఖ జనావదంతి నితరాం నానార్థకోశాత్పరం
గ్రన్థోయంనిరమాయితన్యవిదుషః ప్రజ్ఞాతుకావాభవేత్
తంకోశం పురతో నిధాయనితరా మేతాదృశంపుస్తకం
కుర్యుస్తే యది తత్సమంబం మహాకింవా వృధా
జల్పనైః

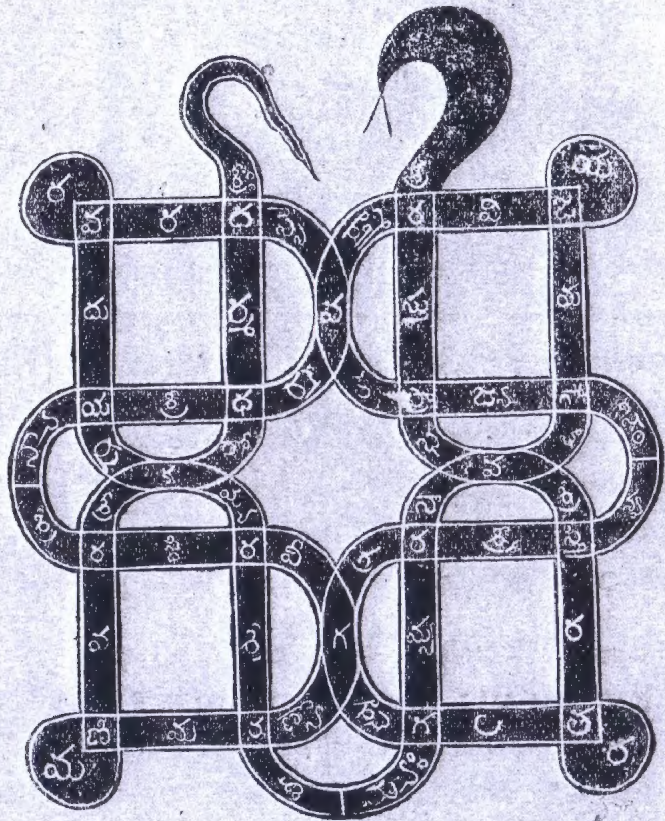
యన్మేతర్క పదార్థ చిత్తనవిధౌ సాక్షిబభూవన్వయం
యన్మేవాణిని త ప్రసాతన విధౌ సాక్షిబభూవన్వయం
యన్మేలంకృతి శాస్త్రతత్వకథనే సాక్షిబభూవన్వయం
మేకాధీశ పదంబుధామరతరుం హిత్యాకమన్యంశ్రద్ధే

మేకాధీశా పదకృత మిదం గ్రన్థరత్నం మదీయం
మూర్ఖానంద ప్రజననచణం మాస్తిచేన్మాన్తునామ
సూర్యాలోకో న ఫలతిముదం ఘూక జాతన్యలోకే
కించిన్నం భోజకథయత బుధాస్తావతాతిగ్గుర శ్మేః

మేకాధీశ పదాత్మికా కృతిరియంగీర్వాణభాషామయీ
త్రాతాంతః పరివర్తమానవిషయా జాతాశ్శతం కోటయః
తస్మిన్పూర్వముదం సదాన్వతితమాం శ్రీలాలిగీతంయథా
తస్మాద్గ్రన్థ మముం సదాన్వతుతమాం విజ్ఞాపనామామికా
న్యాయకా

న్యాయకానుజనా ఎదన్తినితరా మేతాదృశంపుస్తకం
దైవాధీన తయాకృతం యదిభవే ద్రమ్యాయమధ్యాభవేత్
నావిష్ణుః పృథివీపతిర్భవతి తే నోజానతేకారికాం
కింవా వ్యర్థవచోభిరిత్యతితరాం తేభ్యోమహద్భ్యోనమః

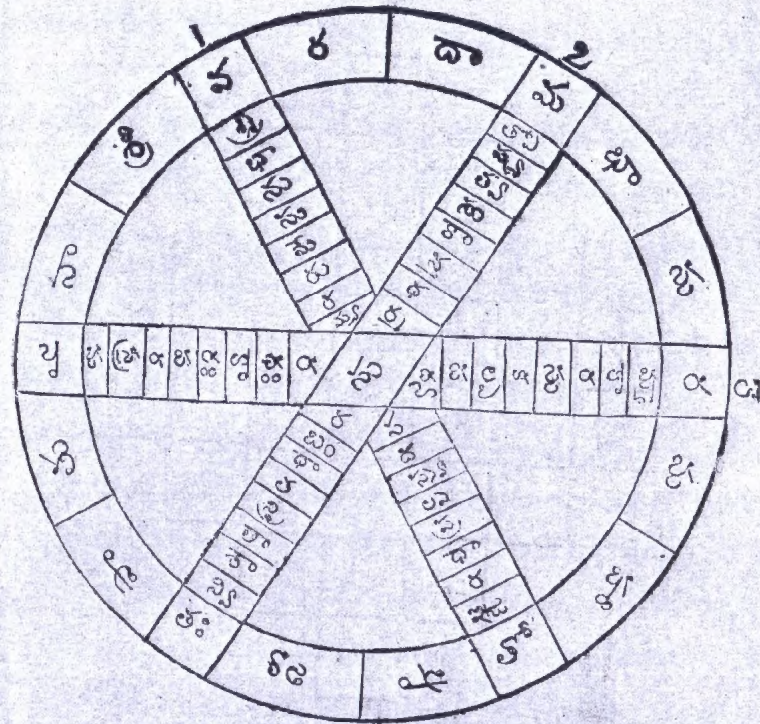
నాగబంధః

నాగబంధకత్తా శ్లోకోయథా

శ్లో॥ శ్రీరస్తు పాదవశీః సైతర తలగశ్చాగ వీరసిరశీ
 న్యాహ శ్రీధర్మవర్మార్కవిజయజయగోభావనా ఓమ్మగమ్యః
 వీరశ్రీ రమ్యకర్మా యదువరవరద స్సేవకప్రాజ్యగోష్ఠీ
 స్వప్తిశ్రీ రగగణ్యోరమణిమణివర త్రికరోధర్మద త్రిః

షడరచక్రబంధః

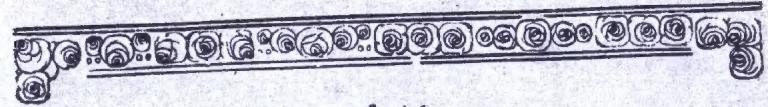
షడరచక్ర బంధ గతశ్లోకోయథా

శ్లో॥ వశ్యీభాను సుమేరు రమ్యసువద స్వల్పస్థానాఽరణ్యతా
 మత్వోష్వత్వ సుకాంత ధర్మసుర బంధాఽతస్తాతాన్వితః
 రమ్యాకార సుకల్ప పద్యసురధః కారుః పరశ్రీమనా
 నానాశ్రీవర దామ భాసుర మహతోహన్వితః పాతునా
 త్పతీయవలయే భావ్యకారశాస్త్రీతి కవినామ
 వశ్చానువలయే మేకాకల్పతరురితి శతకోపేరపరంగననామ
 లప్తమవలయే రథదబన్ధిత బన్ధనామచ జేయం

ఏక చక్రార్థ రథ బంధః

				మే			
			కా	కా	ల్ప		
	సి	కా	ధి	రా	బు		
లి	బా	రా	జ	య	స్వ	దా	
మ	ది	య	కృ	తి	క	వ్యా	
	యాం	ర	తి	గా	యా		
		స్వ	రి	శి			
			యం				

ఏక చక్రార్థ రథ బంధగత శ్లోకో యథా
 శ్లో॥ మేకాః కాల్పనికా ధీరా
 బుద్ధి వారాశయ స్సదా
 మదీయ కృతికన్యాయాం
 రతిగాయా స్వర శ్రియం
 నిడుపువీధులలో మధ్యవీధిలో మేకాధీశ కృతిరియ
 మితి సంస్కృత భాషాత్మకమగు వాక్యము చదువనగును.

శ్రీరస్తు
 మహాగణాధిపతయేనమః
 మేకాధీశా శబ శతకోటిః
 వాద గ్రంథః
 పర దేవతా పార్థనా
 మూలం॥ మేకాధీశా॥
 పదచ్ఛేదః॥ మేకా | ధీశా |

వ్యాఖ్యా:—అథ తత్పరభవాన్ భాష్యకారనామా సుధీర్ఘే కాధీశేతి
 చద, మేకమధకృత్య షణ్మాశత్పూర్వపక్షపక్షాశత్పిద్ధానోపేతిం మేకాధీశా
 శబ్దశతకోటి నామకంవాదగ్రంథంబిక్తిర్నుచిక్తి తస్య గ్రంథస్య నిర్విఘ్న పరిసమాప్త
 యే పర దేవతా నమస్కారాత్మకం మద్భవ మాదా శిష్యశిష్యా యైగ్రంథతో నిబ
 ధాతి. మేకాధీశేతి. మేకా మా మానం వేదాదిప్రమాణం ఔత్తగ్రతః య
 స్మాస్మా మేకా. వేదాది ప్రమాణపురస్సరా వేదాదిప్రమాణవేద్యా పర దేవ
 తేత్యర్థః కర్త్రీ॥ వ్యా॥ విశేషణమాత్ర ప్రయోగే తావత్తేపసాగరామ్బరాది
 వద్విశేష్య ప్రతిపత్తిరితి ॥ని॥ ఇకారః ఫణిరత్పాచ్చిష్వగ్ర తోఽర్థగుహర్థ
 యో మా శ్రీ మానే మృతా వేశా మేధా శ్రీ మధ్య మాత్మ స్వీతిచ
 రత్నమాలా వ్యా॥ శేషాద్విభాషేతి కప్ తతస్తువ ధీశా ధియః బుద్ధేః ఈశా
 నియన్త్రీ ధీశా బుద్ధినియన్త్రీ అన్త్యితి శేషః వేదాది ప్రమాణవేద్యా పర
 దేవతా మహ్యం సద్బుద్ధిం దద్యాదితి భావః

అథ కవినా స్వక ర్తవ్యం వ్రతిజ్ఞాయతే

శ్లో॥ మేకాధీశపదం బుధామరతయం సంశ్రిత్య శాబ్దాధ్వనా
శ్రీమద్భాష్యకృతా బుధేన మహతా వాదాత్మనా కల్పితః
సిద్ధాంతోపరి పూర్వపక్షవిధయా సచ్చంభుల న్యాయతో
విఖ్యాత శ్మతకోటి రత్యభిధయా గృహ్యతోచిత్రావహః

శ్లో॥ మేకాధీశపదం ధృత్వా శబ్దకాస్త్రవిధావరః
సిద్ధాంతపూర్వపక్షాత్మా శ్మతకోటి ర్విరచ్యతే

అథ గ్రన్థారంభః

మూలం॥ మేకాధీశా మేకాధీశా

పదచ్ఛేదః॥ మేకా- ధీశ- ఆ- మే- కా- ధీశ- ఆ

వ్యాః—రాజా పండితం పృచ్ఛతి కిమితి ధీశ హేపండితధీశ హేపం
డిత సంభ్రమే అతిశయేనాద్విరుక్తిః మేకా మేకా శబ్దః కర్త్రీ మేకా ఇతి
నూజిపీఠు శనివార పేట పురవాసినాం అస్పారాయాణాంగృహనామ తస్యా
నుకరణ మిదం కా కథం నిష్పన్నేత్యర్థః మేకా శబ్ద నిష్పత్తిః కథం
జాతేతి భావః మే మమ ఆ ఆనంగః ఆ ఆనంగః పూర్వవత్సంధ్రమే
అదరేనాద్విరుక్తిః ని॥ ఆ పృగృహ్య స్మృతౌ వాక్యేచా త్మపే ద్యుత
హర్ష యోరితి రత్నమాలా మేకాశబ్ద నిష్పత్తిం త్వస్మృత్యుత శ్లోకుమా
నంద ఇతి భావః అత్ర గ్రంథే సర్వత్ర ప్రాయశః మేకాధీశేతి పద మేక
మావర్తతే

మూలం మేకాధీశా మేకాధీశా

పదచ్ఛేదః॥ మేకాధీశా- మేకా- అధీశ- ఆ

వ్యా॥ రాజానం పృతి పండితస్యోక్తిః కిమితి అధీశ విభోత ఆనం

ర్థః సత్త్విశ్చకరణా దానందఇతిభావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా
మా మాశబ్దః ఈరేషఇకా వ్యా॥ స్వాధ్యక్షః కేణఇతి హృస్వః తతప్తవ ఇకా
ఇకాశబ్దః ఆః ఇత్సంజ్ఞావినిర్ముక్త అచ్చత్వయః ఆః ఇత్సంజ్ఞావినిర్ముక్త
టాప్రత్యయశ్చ మేకాః వ్యా॥ చాధే వ్యంద్యఇతి వ్యంస్వః తే అధీశ
స్వామినః ప్రధానానీతి యావత్ యస్యాంసా తథోక్తా ఏవమేవోత్తరత్ర
మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చత్వయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నేత్యర్థః తథాచ మా
లక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీచ మేకే ని॥ ఇందిరాలోక మాతామేత్య మరః
ఈకాలోబ్ధ దశేలక్ష్మ్యంవాణ్యామితిరత్న మాలాతేఅత్ర సైతివ్యుత్పత్త్యా
(మా+ఇకా) మేకా శబ్దాత్ కృతద్వంద్వాత్ అర్క ఆదిభ్యో జితి అచ్చత్వ
యే తతః అబాద్యతప్తాబితి టాప్రత్యయేచ కృతే మేకాశబ్దో నిష్పన్న
ఇతిభావః తథాచ మా ను ఇకా ను ఇత్యలాకికే విగ్రహే సుపాంటికి
మా+ఇకా ఇతి జాతే తతః ఆధుణఇతి గుణే కృతే మేకా ఇతి జాతే
తతో వ్యవచనప్రత్యయే జౌఇతి కృతే తతః అర్క ఆదిభ్యో జితి అచ్చ
త్వయే కృతే మేకా జౌ అ ఇతి జాతే సుపాంటికి మేకా+అ ఇతి స్థితే
యస్యేతిచేత్యాలోపే మేక+అ మేక ఇతి జాతే తతః అబాద్యతప్తాబితి
టాప్రత్యయే కృతే మేక+ఆ ఇతిస్థితే తతస్సవర్ణదీప్తే తతస్సప్రత్యయే
సులోపేచకృతే మేకా ఇతిటాబంతశబ్దనిష్పత్తి రితి తదాశయ ఇతిభావః

అథ పూర్వోత్తర పక్షాః

మూలమ్:— మేకాధీశా మేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః:— మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా.

వ్యాః—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
(నమేకాధీశా అమేకాధీశా) మా మాశబ్దః ఇకా ఇకాశబ్దః ఆః ఇత్సం
జ్ఞా వినిర్ముక్త అచ్చత్వయః ఆః ఇత్సంజ్ఞా వినిర్ముక్త టాప్రత్యయశ్చ

మేకా॥ వ్యా॥ చార్థేద్వంద్వ ఇతి ఇతరేతరయోగ ద్వంద్వః తేయః
తే అధీశాః స్వామినః ప్రధానాని యస్యాంసా తథోక్తా మాశబ్ద ఇకా
శబ్ద అచ్చత్యయ టాప్రుత్యయ పృథానా నా నభవతీతి అమేకాధీశ
మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చత్యయ టాప్రుత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః
కుతః మేకాశబ్దస్య అర్హతాదిగణే పారాభావా దచ్చత్యయో దుర్లభఇతి
తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః

1

మూలమ్:—మేకాధీశామేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా॥ అధీశ విభో ఆ ఆ ఆనంద్యసత్పూర్వపక్షకరణా దానంద ఇతి
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశ మాశబ్దఇకాశబ్ద అచ్చత్యయ
టాప్రుత్యయ ప్రధానా విగ్రహస్తు ప్రాగుక్తఃకుతః అర్హతాదిగణస్యాఽకృతి
గణతయా అచ్చత్యయ స్ఫులభ ఇతి తదీయాశయ ఇతి సిద్ధాంతః

2

మూలమ్:—మేకాధీశామేకాధీశా

పదచ్ఛేదః:—మేకా- ధీశ- ఆ- మే- కా- అధీశా

వ్యా॥ ధీశ హేపండిత మేమమ ఆ అద్భుతం త్వదీయ సిద్ధాంత శ్రవ
ణా నృమాఽద్భుత మితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అధీశ ఆ
అర్హ ఆదిభోజిత్యచ్చత్యయః అధీశః ప్రధానం యస్యాంసా తథోక్తా
అచ్చత్యయవతీత్యర్థఃకా కేతి కామః అచ్చత్యయ వతీ నభవతి మేకా
శబ్దాదచ్చత్యయో దుర్లభ ఇతి భావః కుతః అర్హ ఆదిగణస్యాకృతి
గణత్వేపి తత్ర పాఠకల్పనాయ గౌరవేణ అన్యాయత్వాదితి తదాశయ
ఇతి పూర్వపక్షః

3

మూలమ్:—మేకాధీశా

పదచ్ఛేదః మేకా- అధీశా.

వ్యా అత్ర మేకాధీశేతిపదంనావ ర్జ్యతే మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ
అధీశ ఆ అర్హతాదిత్యచ్చత్యయః అధీశః ప్రధానం యస్యాంసాతథో
క్తా అచ్చత్యయవతీత్యర్థః అగత్యా అర్హతాదిగణే పాఠః కల్పనీయఇతి తదా
శయ ఇతి సిద్ధాంతః

4

మూలమ్:—మేకాధీశామేకాధీశా

పదచ్ఛేదః:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా.

వ్యా॥ ధీశ హేపండిత ఆ అక్షేపః అపసిద్ధాంతశ్రవణా దాక్షేపఇతి
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశ మాశబ్దః ఇః ఇశబ్దః కః
ఇత్యంజ్ఞా వినిర్ముక్త కప్రుత్యయఃఆ ఇత్యంజ్ఞావినిర్ముక్తటాప్రుత్య యశ్చ
మేకాః వ్యా॥ చార్థేద్వంద్వ ఇతిద్వంద్వః తేఅధీశాః ప్రధానాని యస్యాంసా
మేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రుత్యయ నిష్పన్నేత్యర్థః
మాలక్ష్మీః డౌ అగత్య యస్యాస్యా ఇతివిగ్రహే కృతబహువ్రీహే
శ్మేశబ్దాత్ కప్రుత్యయే టాప్రుత్యయేచ సతి మేకాశబ్దో నిష్పద్యత ఇతి
భావః తథాచ మానుష ఇజి ఇత్యతాకిక విగ్రహే నుపాయకి మే ఇతి
జాతే తతశ్చేనాద్విభాషేతి కప్రుత్యయే తతష్టాప్రుత్యయే చ కృతే మేకా
ఇతిశబ్దో భవతీతిభావఃతథాచ మేకాశబ్దస్య అర్హతాదిగణేపారాభావాద్యధి
కరణ బహువ్రీహీణా మేకాశబ్దోనిష్పద్యతే అత స్తయ కర్తృత్యాద్వంద్వగర్భిత
తద్ధిత వృత్త్యా కిమితితదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

5

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా.

వ్యా॥ అధీశ విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా నమేకాధీశా
అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రుత్యయకృతా నభవతీత్యర్థః
కుతః అనేక మన్యపదార్థ ఇతి నూత్రేణ పృథమాన్తా నా మేవ బహు
వ్రీహీంతి పృథిపాదితత్వేన వ్యధికరణ బహువ్రీహే రసాధుత్వాదితి తదా
శయ ఇతి సిద్ధాంతః

6

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః—మేకా-ధీశ-ఆ-మేకాధీశా.

వ్యా॥ ధీశ మేపణ్ణిత మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ. మేకాధీశా మా శబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నా. కృత వ్యధికరణ బహు వీరిహే శ్చేతబ్దాత్ కప్రత్యయే టాపిత కృత నిష్పన్నైవేతిభావః కుతః వ్యా॥ అవర్ణ్యో బహువీరిహిర్యధికరణో జన్మాద్యుత్తరపదే ఇతివామనవచ నాజ్ఞాన్మాద్యుత్తర పదేషు వ్యధికరణబహువ్రీహే శ్చాస్త్ర కారై ర్యక్త త్వాత్ ఆత్మాపి వ్యధికరణ బహువ్రీహి స్సాదురితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప॥—మేకా-ధీశ-అమేకా-అధీశా-ఆ-

వ్యా॥ ధీశ, పణ్ణిత, అధీశ, మేవిభో, ఆ అనన్తః త్వదుక్తి శ్రవణా దానన్త ఇతిభావః మేకా మేకాశబ్దః ఆమేకా మా మానం జ్ఞా అగ్రతః యస్యాస్మా మేకా వ్యా॥ శేషా ద్విభాషేతికవ సా నభవతీతి అమేకా అపామాణీకీ కృతబహువ్రీహే శ్చేతబ్దాత్ కప్రత్యయే టాపితసతినిష్పన్నో మేకాశబ్దః పాణిని వ్యాకరణశాస్త్ర సమ్మతో నభవతీతిభావః తథాచ పాణిని వ్యాకరణీత్వా మాలక్ష్మ్యః ఇకా సరస్వతీ తే అతస్త ఇతి ద్వన్వగృభిత తద్ధితవృత్త్యా మేకాశబ్ద నిష్పత్తే సన్యాం వామనవచనేన వ్యధి కరణ బహువ్రీహ్య శ్రయేణ మేకాశబ్దనిష్పత్తే రన్యాయ్యత్వమితి తదా శయ ఇతి సిద్ధాంతః

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా,

ప॥ మేకా-ధీశ-ఆ-మేకాధీశా.

వ్యా ధీశ మేపణ్ణిత ఆ అన్యుతం త్వదుక్తిశ్రవణాదితిభావః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశా కృతవ్యధికరణబహువ్రీహే శ్చేతబ్దాత్ కప్ర

త్యయే టాపిత కృత నిష్పన్నైవేత్యర్థః కుతః సప్రమివిశేషణే బహువ్రీహా విత్యాదినా పాణినియేనాపి వ్యధికరణ బహువ్రీహేః జ్ఞాపితత్వేన వ్యధి కరణ బహువ్రీహేః పాణిని శాస్త్రసమ్మతత్వాత్ తథాచ వ్యధికరణ బహు వీరిహ్యశ్రయణేన మేకాశబ్దనిష్పత్తిః పాణిని శాస్త్రసమ్మతేనైతదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

మూలమ్:—మేకాధీశా నమేకాధీశా

పద॥ మేకా-అధీశ-అమేకాధీశా

వ్యా:—అధీశ మేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశామాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్రేతి పరిభాషయావ్యధికరణ బహు వీరిహే రసార్వత్రికత్వా దితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా

పద॥—మేకా-ధీశ-ఆ-మేకాధీశా

వ్యా॥ ధీశ పణ్ణిత ఆ ఆత్మేయ త్వదుక్తి శ్రవణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశా కృతవ్యధికరణ బహువ్రీహే శ్చేతబ్దాత్ కప్రత్యయే టాప్రత్యయే చ సతి నిష్పన్నైవేత్యర్థః కుతః ప్రయోగ శరణా నైయాకరణాఇతి లోకవ్యవహారేణ చద్మనాభిః గరళకణ్ఠః ఇత్యాదిషు బహుషు వ్యధికరణ బహువ్రీహే ర్బహుభి రన్యాయ్యత్వయా ఆత్మాపి వ్యధికరణబహువీరిహి రితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప॥—మేకా-అధీశ-అమేకాధీశా

వ్యా॥ అధీశ విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా న మేకా ధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతానభవతీ త్యర్థః కుతః మా లక్ష్మ్యః జ్ఞా అగ్రతః యస్యాస్మా ఇతివిగ్రహేణ యథా

కథంచి ద్వ్యధికరణబహువీహే రక్షికారేపి సప్తమివిశేషణే బహువీహే
వితి నూత్రేణ బహువీహే సప్తమ్యస్తస్య పూర్వనిపాత విధానాత్
సప్తమ్యస్తస్య ఇశబ్దస్య పూర్వనిపాతే తతః కప్రుత్యయే టాపిచనతి
ఇమాకాభవతి నతు మేకాఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః

12

మూ:- మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:- మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యాధీశ హేషణిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా
మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రుత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః సప్తమివిశేషణే
బహువీహేవిత్వనేన బహువీహే సప్తమ్యస్తస్య పూర్వనిపాత విధానపి
వాహితాగ్నాద్వితి ఆహితాగ్నాద్వితి ఘ సప్తమ్యస్తస్య విశేషణస్యచ
పూర్వనిపాతో వాన్యాదిత్యర్థకేన తననన్తరనూత్రేణ దణ్డపాణిః పద్య
నాభిత్వాదిష్టిన మేకా ఇత్యత్కాపి మా సుఇ జి ఇత్యత్కాకే విగ్రహే
సుపో లుకసప్తమ్యస్తస్య ఇశబ్దస్య వైకల్పికపూర్వనిపాత విధానాత్ మా
ఇ మే ఇతి జాతే తతః కప్రుత్యయే టాపి మేకా ఇతి భవతీతి తదా
శయ ఇతి పూర్వపక్షః

13

మూ:- మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:- మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యాధీశ విభో మేకా మేకాశబ్దః అమేకాధీశా న మేకాధీశా
అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రుత్యయ కృతా నభవతి
కుతః ఆహితాగ్నాద్విగ్రహే అస్యపాతాభావాత్ సప్తమివిశేషణే బహువీ
హేవితి సప్తమ్యస్తస్యైవ పూర్వనిపాతః తథాచ ఇమాకా నతు మేకా
ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః

14

మూ:- మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:- మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యాధీశ హేషణిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః మేకాధీశా
శబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రుత్యయ కృతా కుతః ఆహితాగ్నాద్వి
రాకృతిగణితయా తత్ర పాతః కల్ప్యః తేన మేకాఇత్యత్ర సప్తమ్యస్తస్య ఇశ
బ్దస్య పరనిపాతః తథాచ మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

15

మూ:- మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:- మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యాధీశ హేషణిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః అమేకాధీశా న మేకా
ధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ కృతా నభవతి కుతః ఆహి
తాగ్నాద్విగ్రహే పాతస్య గౌరవాత్ సప్తమివిశేషణే బహువీహేవితి సప్త
మ్యస్తస్య పూర్వనిపాత విధానాత్ ఇమాకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ
ఇతిసిద్ధాంతః

16

మూ:- మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:- మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యాధీశ హేషణిత ఆ అనన్తః మేకా మేకాశబ్దః మేకాధీశా
మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రుత్యయ కృతా కుతః ఆహితాగ్నాద్విగ్రహే
అగత్యా పాతః కల్ప్యః తథాచ మేకా ఇత్యత్ర సప్తమ్యస్తస్య ఇశబ్దస్య
పరనిపాతః తథాచ మేకాఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః

17

మూ:- మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:- మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధిక హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీనా న మేకా
ధీనా అమేకాధీనా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీ
త్యర్థః కుతః యథాకథంచిత్ర ఆహితాగ్న్యదిగణే పాతగారవ మాశ్రిత్య
వ్యధికరణ బహువ్రీహీ రక్షికారేపి. మా ను ఇ జ క ఆ ఇతిస్థితే నుహ
లుకే మా + ఇ + క + ఆ ఇతిజాతే తత్ర పథమతః మా + ఇ ఇత్యత్ర “ఆ
ద్దుణే మేఇతిజాతే తతః మ + ఇ ఇతి స్థితే కేణ ఇతి నూత్రేణ ప్రాప్యే సతి
తతః మిక ఇతిజాతే తతః మి + క + ఆ ఇతిస్థితే సవర్ణదీర్ఘ కృతే మికా
నతుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 18

మూ:—మేకాధీనా మేకాధీనా

వ్యా:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీనా-

వ్యా:—ధీశ హేపణ్ణిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీనా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః కేణఇతి
నూత్రేణ మేకా ఇత్యత్ర ఏకారస్య సహస్యః ఏచామపి ద్వావశ తేషాం
ప్రాస్యాభావాదిత్యుక్తత్వాత్ తథాచ మేకా . నతు మికా ఇతి తదాశయ
ఇతి పూర్వపక్షః 19

మూ:—మేకాధీనా మేకాధీనా

ప: మేకా- అధీశ- అమేకాధీనా-

వ్యా:—అధిక హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీనా న
మేకాధీనా అమేకాధీనా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా
నభవతీత్యర్థః కుతః ఏచామపి ద్వావశ తేషాం ప్రాస్యాభావాని త్యుక్తాపి
ఏచ ఇగ్నిస్వాదేశే ఇతి నూత్రేణ ఏచాం యది హస్యః తర్హి ఇగేవ స్వా
దిత్యుక్తత్వాత్ కేణ ఇతి నూత్రేణ ఏకకృతే మేకా ఇత్యత్ర ఏకారస్య
ప్రాప్యే ఇకారయాపేసతి మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 20

మూ:—మేకాధీనా మేకాధీనా

వ్యా:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీనా-

వ్యా:—ధీశ హేపణ్ణిత ఆ అద్భుతం త్వయ్యక్తి శ్రవణాదితి భావః
మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీనా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ
కృతేత్యర్థః కుతః కేణఇతి నూత్రే అణఇతి పూర్వణకారేణ ప్రత్యాహరః
తథాచ అత్ర మే + క + ఆ ఇత్యత్ర ఏకారస్య పూర్వణకారప్రత్యాహృత
అన్ పర్యాహరే అణుటకత్వాత్ అనంతయా కేణఇతి సహస్యః తత
స్సవర్ణదీర్ఘ తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 21

మూ:—మేకాధీనా మేకాధీనా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీనా-

వ్యా:—అధిక హే విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీనా న
మేకాధీనా అమేకాధీనా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా
నభవతీత్యర్థః కుతః కేణఇతి నూత్రే అణఇతి పూర్వణకారేణ ప్రత్యాహరే
వినిగమకాభావాత్ పరేణాపి ణకారేణ ప్రత్యాహరః తథాచ మే +
క + ఆ ఇత్యత్ర ఏకారస్య అన్తయా కేణఇతి ప్రాప్యేమికా నతు మేకా
ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 22

మూ:—మేకాధీనా మేకాధీనా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీనా-

వ్యా:—ధీశ హే పణ్ణిత ఆ ఇతి కోపే ఆపసిద్ధాంత శ్రవణాదితి భావః ని
ఆస్తు స్వా త్కోపసేవయోః ఇత్యమరః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీనా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః
కుతః కేణఇతి నూత్రే అన్ పర్యాహరః పూర్వణకారేణైవ నతుపరణకారేణ
కుతః అణుదిత్సవర్ణస్య చేత్యేత ద్విహయ పూర్వేణాన్త్యాహరణం పరేణేగ్నిహ
ణమితి అన్ నూత్ర భావ్యసిద్ధాంతాత్ తథాచ మే + క + ఆ ఇత్యత్ర ఏకారస్య

అనన్త్యోత్ పూర్వణకార ప్రత్యాహృత అన్యత్యాహరణుటకత్వాభావాత్
కేణ ఇతిసూత్రేణ నహస్యః తతః సవర్ణదీర్ఘతథాచ మేకా నతు మికా
ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః

23

మూ:—నే కాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశపే విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయకృతా
సభవతీత్యర్థః కుతః మా ను ఇ జి క ఆ ఇతిస్థితే సుహాయికి మా+ఇ+క+ఆ
ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః మా+ఇ ఇత్యత్ర గుణే కృతే మే ఇతిజాతే
తతః మే+క+ఆ ఇతిస్థిత అంతాదివచ్చేతి పరిభాషయా పూర్వాంతవద్భా
వేన మే ఇత్యత్ర ఏకారస్య ఆకారవత్తయా పూర్వణకార ప్రత్యాహృత
అన్తయా కేణఇతి హస్యే మిక ఇతి జాతే తతఃసవర్ణదీర్ఘ మికానతు మేకా
ఇతి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః

24

మూ:మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశపే పణ్డత ఆ అద్భుతం అపసిద్ధాంత కరణానతి భావః
మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయ
కృతేత్యర్థః కుతః వర్ణాశ్రయే నాన్త్యంతాదివద్భావ ఇతివర్ణా శయేన్తాదివచ్చే
త్యస్య ప్రతిషేధాత్ కేణఇతి హాస్యస్య వర్ణాశ్రయే తయానాన్తాదివద్భా
వః తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః

25

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ పేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న
మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయ కృతా

సభవతీ త్యర్థః కుతః మా ను ఇ జి క ఆ ఇతిస్థితే సుహాయికి మా+ఇ+
క+ఆ ఇతిజాతే తత్రప్రథమతః మా+ఇ ఇత్యత్రగుణే మేఇతిజాతే
అంతాదివచ్చేతి పరిభాషయా పరాదివద్భావేన మే ఇత్యేకారస్య ఇకారవ
త్తయా పూర్వణకారప్రత్యాహృత అన్త్యేనకేణ ఇతి హాస్యే కృతే మికఇతి
జాతే తతస్సవర్ణదీర్ఘ మికా నతు మేకా ఇతితదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః

26

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ పేపండిత ఆ అద్భుతం అపసిద్ధాంత కరణానతి భావః
మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్దఇశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయ
కృతా సభవతీత్యర్థః కుతః వర్ణాశ్రయే నాన్త్యంతాదివద్భావ ఇతి వర్ణాశ్రయే
పూర్వాంతవద్భావస్యేన పరాదివద్భావస్యాపి ప్రతిషేధాత్ తథాచపరాది
వద్భావేన మేఇత్యత్ర ఏకారస్య ఇకారవత్తయాభావాత్ పూర్వణకారప్రత్యా
హృత అన్యత్యాహరణుటకత్వాభావేన కేణఇతి హాస్యే నప్రవర్తతే
తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః

27

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ పేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయ కృతా
సభవతీత్యర్థః కుతః జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్ర ఇతి పరిభాషయా వర్ణాశ్రయే
నాన్త్యంతాది వద్భావఇతి వత్సతుకో రసిద్ధవ చనేన జ్ఞాపిత తయా తస్య
అసార్వత్రికత్వాత్ తథాచ ప్రకృతే అంతాదివచ్చేత్యనేన పరాదివద్భావేన
ఏకారస్య ఇకార వత్తయా పూర్వణకార ప్రత్యాహృత అన్త్యేన కేణఇతి
ప్రవర్తత ఏవ తథాచ మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః

28

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆ అనంద్య త్వద్యుక్తి శవణాదిత భావః
మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రు
త్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః అంతాదివచ్ఛావేన ఏకారస్య ఇకారవత్త్వేపి
తస్య ప్రాప్యతయా ప్రకృతే దీర్ఘాభావాత్ ప్రాప్యస్యహాస్య విధా నేనయో
జనా భానాచ్చ కేణఇతి నప్రవర్తత ఏవ తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి
తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 29

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ హేమిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశ
న మేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్టాప్రుత్యయ కృతా నభవతీ
త్యర్థః కుతః మేకాఇత్యత్ర మే ఇత్యత్ర పరాదివచ్ఛావేన ఏకారస్య ఇకార
వత్తయా దీర్ఘాభావేపి పర్వస్యవల్లక్షణ ప్రవృత్త్యా కేణఇతి ప్రాప్యే తతస్తాపి
సవర్ణదీర్ఘే మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 30

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆ అన్యుతం అపసిద్ధాంత కరణాదిత
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టా
ప్రుత్యయ కృతై వేత్యర్థః కుతః పర్వాశ్రయే నాన్యంతరాదివచ్ఛావ ఇత్యస్య
జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్ర ఇత్యనేన ఆసార్యత్రిక త్వేన ప్రకృతే పరాదివచ్ఛా
వేన మేఇత్యత్ర ఏకారస్య ఇకారవత్తయా ప్రాప్యః కేణఇతి ప్రాప్యే

నప్రవర్తతే తస్య నకపీతినిషేధాత్ తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదా
శయ ఇతి పూర్వపక్షః 31

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ హేమిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశ
మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రుత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః
మాను ఇ జే క ఆ ఇతి స్థితే నుసో యికి మా + ఇ + క + ఆ ఇతిజాతే
అత్ర కకారః నకప్ వరంతు స్వార్థిక్యకకారః తథాచ నకపీతి నిషేధో
నప్రవర్తతే తథాచ కేణఇతి ప్రాప్యే మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ
ఇతి సిద్ధాంతః 32

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆ అన్యుతం అపసిద్ధాంత కరణాదిత
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రుత్యయ
టాప్రుత్యయ కృతా భవతీత్యర్థః కుతఃమా లక్ష్మీదౌ అగ్రతః యస్యాస్యా
ఇతి విగ్రహే మాను ఇ జే ఇతి స్థితే నుసో యికి తతో గుణే మే ఇతి
జాతే కేషాద్వి భాషేతి కపి టాపిచపతి మే + క + ఆ ఇతిజాతేపర్వదీర్ఘే
మేకా భవతీ తథాచా యం కప్ న స్వార్థిక్య కకారః తథా చ నకపీతి
నిషేధాత్ నప్రప్యః తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయఇతి
పూర్వపక్షః 33

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధిక హేమిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశ
న మేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా
నభవతిత్యర్థః కుతః? వ్యధికరణ బహువ్రీహ్య శ్చయజేన యథాకథంచిత
మేకాశబ్దనిష్పత్తావపి మా లక్ష్మీః డౌ అగ్రతః యస్యాస్యా ఇతివిగ్రహేణ
వ్యధికరణ బహువ్రీహిణా ధనవ త్వమేవ బుద్ధ్యేత. నతు విద్యావత్త్వ మితి
తథాచ వ్యధికరణ బహువ్రీహిర్నవత్వవ్య ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 34

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆ అనందః త్వద్వ్యక్తిశ్రవణా నితిభావః
మేకా, మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా
త్యయ కృతేత్యర్థః తథాచ మా లక్ష్మీః డౌ అగ్రతః యస్యాస్యా ఇతి విగ్ర
హేణ ధనవ త్వమేవ బుద్ధ్యేతాం నతువిద్యావత్త్వం తావత్ కాక్షతిరితి
తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 35

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా:—అధిక హేమిభో ఆ అద్భుతం మేకా మేకావంశః కర్త్రీ
మేకాధీశ మా లక్ష్మీః ఈశేవ ఇకా సరస్వతీ వ్యా॥ స్వాధేకః కేణఇతి
ప్రాప్త్యః ని ఈకాశోబ్దశే లక్ష్మ్యం వాణ్యాం కమలకేసర ఇతిరత్న
మాలతయోః అధీశ మేకాధీశ ధనవతీవిద్యావతీచ తథాచధనవ త్వవిద్యా
వత్త్వయో ర్ద్వయో ర్మేకావంశే సాక్షాత్పరిదృశ్యమానతయా విద్యావత్త్వం
పరిత్యజ్య ధనవత్త్వమాత్ర కథనేన న్యూనతాభవేదితి తదాశయ ఇతి
సిద్ధాంతః 36

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా అధీశ. అమేకాధీశ.

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆ అనందః త్వద్వ్యక్తిశ్రవణా నితిభావః
మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా
త్యయ కృతేత్యర్థః మా లక్ష్మీః డౌ అగ్రతః యస్యాస్యా ఇతివిగ్రహేణ
నిష్పన్నైవేతి భావః కుతః ధనవ త్వేన విద్యావత్త్వం ఉపలక్షితం స్యాత్
తథాచ నకాపిక్షతిరితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 37

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధిక హేమిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశ
నమేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా
నభవతిత్యర్థః కుతః మా లక్ష్మీః డౌ అగ్రతః యస్యాస్యా ఇతివిగ్రహేణ
ధనవ త్వ మాత్రబోధేన ధనవ త్వస్య విద్యావత్త్వంపలక్షణత్వే నిరాధారత్వా
దితి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః 38

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆ అనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ
మేకాధీశ మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః?
ధన బోధక మాశబ్దేన విగ్రహభావేపి మేధాబోధక మాశబ్దేన విగ్రహే
మా మేధా డౌ అగ్రతః యస్యాస్యా ఇతివిగ్రహేణాపి మేకాశబ్దో
నిష్పన్నః తథాచ నపూర్వోక్త దోషవకాశ ఇతి తదాశయఇతిపూర్వపక్షః
“ని” మాత్రీ మా నేమృతావేళామేధాశ్రీ మధ్యమాత్మప్రీతిరత్నమాలా 39

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ
నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మా మేధా డౌ అగ్రతః యస్యాస్మా ఇతి
విగ్రహే ధవన త్వ విద్యావ త్వయో ర్హోధాభావేన కేవల మేధావ త్వస్య
నిరుపయోగిత్వాత్ ఉత్కర్షో నస్యాదితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 40

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ
మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ ప్రధానేత్యర్థః కుతః
మామేధా మాలక్ష్మీశ్చ మే “వ్యా” సయాపానా మేకశేష ఏక విభక్తావతి
ఏకశేషః తే డౌ అగ్రతః యస్యాస్మా తథోక్తా తథాచ మేధా ధన
యాపార్థక మాశబ్దేన విగ్రహే మేధావ త్వ ధవన త్వయాపార్థకయో
ర్లాభేన కేవలమేధావ త్వస్య నిరుపయోగిత్వశంకా నిరస్తా ఇతి తదాశయ
ఇతి పూర్వపక్షః 41

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నా
నభవతీత్యర్థః కుతః మాచ మాచ మే మేధాలక్ష్మ్యే డౌ అగ్రతః యస్యాస్మా
ఇతి విగ్రహే మేధా ధవన యాపార్థకయో ర్హోధేపి విద్యాయాపార్థక
లాభేన నిర్లప్త కుసుమవత్ తయోర్నిరుపయోగిత్వా దితి తదాశయ ఇతి
సిద్ధాంతః 42

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ
మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద ఆశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః
మాచ ఈచ మయా నేశబ్దవత్ లక్ష్మీ సరస్వత్య ఏతంగణే ఏ ఇతి ఆశబ్దస్య
సప్రమాయస్యాస్మా ‘ని’ అకారోబ్రహ్మవిష్ణ్వేశకమతేవ్యంగణే ఇతిరత్నమలా
శేషాద్విభాషేతికవ తత్ప్రాప్త మా + ఈ + ఆ ఇతిజాతే తత్ర పృథమతః
గుణే కృతే మే ఇతి జాతే తతః మే + ఆ ఇతిస్థితే మాను ఈను ఆజే ఇత్య
శాకికే విగ్రహే సుహృలుకి ఏజ్యచదాంతాదితిపూర్వయాపేకప్రత్యయే టా
పిచ సతి నిష్పన్నో మేకాశబ్ద ఇతిభావః ఏవంచ ధవన త్వ విద్యావ త్వ
యాప అర్థ ద్వయలాభాత్ సహోత్కర్షిలాభఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వ
పక్షః 43

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద ఆశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ర
త్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మాను ఈను ఆ జే క ఆ ఇతిస్థితే
సుహృలుకి మా + ఈ + ఆ + క + ఆ ఇతిజాతే తత్ర పృథమతః మా + ఈ
ఇత్యత్రగుణే కృతే మే ఇతి జాతే మే + ఆ ఇతిస్థితే ఈదూచేద్వివచన
మితి ప్రకృత్యా సంజ్ఞాయాం సత్యాం ప్లుతప్రకృత్యా అవి నిత్యమితివ్యక్తి
భావేన మేకా ధవన నకు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 44

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ మేపండిత ఆ ఇతికోపే అపసిద్ధాంత శ్రవణాది
భావ: “స” ఆ స్తుస్యా తోపసిద్ధయోంత్యమర: మేకా మేకాశబ్ద
కర్త్రీ మేకాధీశమాశబ్దశబ్ద అశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయ నిష్పన్నే
త్యర్థ: కుత: మా ను ఈ ను ఆ జీ క ఆ ఇతిస్థితే సుహాయిక మా + ఈ +
ఆ + ఈ + ఆ ఇతిజాతే తత: ప్రథమత: మా + ఈ ఇత్యత్ర గుణే కృతే మే
ఇతి జాతే మే + ఆ ఇతిస్థితే ఈదూడేద్వి నచనమితి ప్రగృహ్యసంజ్ఞా మే
ఇత్యస్య నభవతి కుత: ఈదూడేద్వివచన మిత్యత్ర ఈదూడేది వివేషణం
ద్వివచనమితి విశేష్యం తథాచ యేనవిధిస్తదంతస్యేతి తదంతవిధినా
ఈదూడే ద స్తం ద్వివచనమిత్యర్థాత్ తథాచ అత్ర ఈదూడేద స్తద్వివచనా
భావాత్ నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతో నప్రకృతి భావ: తథాచ మేకా నతు
మే ఆకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్ష: 45

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా అధీశ. అమేకాధీశ.

వ్యా:—అధీశ మేవిభో మేకా మేకాశబ్ద: కర్త్రీ అమేకాధీశ
న మేకాధీశామేకాధీశమాశబ్దశబ్ద అశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయకృతా
నభవతి త్యర్థ: కుత: ఈదూడేద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచన పదేన ప్రత్యయ
గ్రహణే తదంత గ్రహణమితి పరిభాషయా ద్వివచనాంతం గృహ్యతే తస్య
ఈదూడేది వివేషణం తథాచ యేనవిధిస్తదంతస్యేతి పరిభాష చ తదంతం
గృహ్యతే తథాచ ఈదూడేద స్తద్వివచనాంతం ప్రగృహ్యసంజ్ఞాస్యాదితి తదర్థ: తథాచ
మా లక్ష్మీ: ఈ: సరస్వతీచ మయా ఏతంగణే ఏఇతి అశబ్దస్య
ప్రమీ యస్యాస్యా తథాచ మా ను ఈ ఇతి స్థితే సుహాయిక మా ఈ ఇతి
జాతే తతో గుణే మేఇతిజాతే తత: మే డౌ ఆ జీ ఇతిస్థితే సుహాయిక

మే ఆ ఇతిజాతే తత: కప్రత్యయే టాపి దీర్ఘే చ సలిమే ఆ భవతి
తత: మే ఇత్యస్య ప్రత్యయలక్షణన్యాయేన డౌ ప్రత్యయాంతతయా
మేఇతి ద్వివచనాంతం భవతి తదేన ఈదూడేద స్త' ఘటక ఏదంతంచ
భవతి తథాచ ఈదూడేద స్తం ద్వివచనాంతంచ మే ఇతిభవతి తథాచ మే
ఇత్యస్య ఏద స్త ద్వివచనాంతతయా మే ఇతి ప్రగృహ్యసంజ్ఞకం తస్య
స్థితప్రగృహ్య అచీతి చక్రకృతిభావే మే ఆ ఇతి భవతి తత: కప్రత్యయే
టాపి దీర్ఘే చ మే ఆకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిపిద్ధాంత: 46

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ మేపండిత ఆ అనంద: మేకా మేకాశబ్ద: కర్త్రీ
మేకాధీశ మాశబ్ద శబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయటాప్రత్యయ కృతే త్యర్థ: కుత: సంజ్ఞావిధా
ప్రత్యయగ్రహణే తదంతగ్రహణం నాస్తి ను ప్రిజంతమితి
జ్ఞాపకాత్ తథాచ ఈదూడేద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచనమిత్యేన ద్వివచనా
ంతం నగృహ్యతే తథాచ ఈదూడేదంతం ద్వివచనం ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్యాదితి
తదర్థ: తథాచ పృకృతే మేఇత్యస్య ఈదూడేదంత ద్వివచనత్వాభావాత్
మే ఇత్యస్య నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతో నప్రకృతిభావ: తేన మేకా నతు మే
ఆకా ఇతి తదీయాశయ ఇతి పూర్వపక్ష: 47

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ మేవిభో మేకా మేకాశబ్ద: కర్త్రీ అమేకాధీశ
న మేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద శబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయటాప్రత్యయ
కృతా నభవతి త్యర్థ: కుత: జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్ర ఇతి పరిభాషయా సంజ్ఞా

విధా ప్రత్యయగ్రహణే తదంతగ్రహణం నాస్తీత్యస్య సుప్తిజంతమిత్యత్ర
అంతగ్రహణేన జ్ఞాపితయా తస్య అసార్వత్రికత్వాత్ ప్రకృతే నపరి
వర్తతే తథాచ ఈదూదేద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచనమిత్యనేన ద్వివచనాంతం
గృహ్యతే తథాచ ఈదూదేదంతం ద్వివచనాంతం పరిగృహ్యసంజ్ఞం స్యా
దితి తదర్థః తథాచ ప్రకృతే ఈదూదేదంత ద్వివచనాంతత్వస్య మేఞ్త్వస్య
పూర్వోక్త విధయా సత్త్వేత్ ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్యాదితి తదర్థః తథాచ,
ప్రకృతే ఈదూ దేదంత ద్వివచనాంతత్వస్య మేఞ్త్వస్య పూర్వోక్తవిధయా
సత్త్వేత్ పరిగృహ్యసంజ్ఞా తతః ప్రకృతిభావః తేన మే, అకా నతు మేకా
ఇతితదియాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 48

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః మేకామేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీ
శా మాశబ్ద ఈశబ్ద ఆశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్వార్థః కుతః
సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాత్ అత్ర మేఞ్త్వస్య పరిగృహ్యసంజ్ఞాసత్త్వేపి
ప్లుతప్రగృహ్యఅచీతి ప్రగృహ్యసంజ్ఞానిమిత్తకః ప్రకృతిభావో నభవతి త
థాచమేకా నతు మే. అకా ఇతితదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 49

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ ఆ మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా న
మేకాధీశా అమేకాధీశా- మాశబ్ద ఈశబ్ద ఆశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ
కృతా నభవతీత్వార్థః కుతః జ్ఞాపకసిద్ధంననర్వత్రేతి పరిభాషయా సంజ్ఞాపూ
ర్వకనిధి రనిత్యత్వస్య ఓర్ణాఇతి సూత్రేణ జ్ఞాపితయా తస్మాద్య

పూర్వోత్తర పక్షాత్ పూర్వోక్తవిధయా పరిగృహ్యసంజ్ఞాసత్త్వే ప్లుతప్రగృహ్య
అచీతి పరికృతిభావే మేకాకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 50

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మే
కాధీశా మా శబ్ద ఈశబ్ద ఆశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్వార్థః
కుతః ఈదూదేద్వివచనం పరిగృహ్యమితి సూత్రే ప్రత్యయగ్రహణ పరి
భాషయా తదంతవిధా ఈదూదేదంతం ద్వివచనాంతం పరిగృహ్యసంజ్ఞం
స్యానిత్యుక్త మూర్వో రగారం కుమార్యగారం వధ్వో రగారం వధ్వగార
మిత్యత్రచ కుమారీ+ఓస్ అగార సు ఇతిస్థితే సుహోలుకి కుమారీ+అగార
ఇతిస్థితే పరిత్యయ లక్షణన్యాయేన ఈదూదేదంతం ద్వివచనాంతం
కుమారీ భవతి ప్రగృహ్యసంజ్ఞా నుం పరికృతిభావేన కుమారీ అగార
ఇతిస్థితే సుప్రత్యయే సోరమి కుమారీ- అగారం స్యాత్ నతు కుమార్య
గారం ఏవం వధూఅగారంనతువధ్వగారమితిప్రత్యయగ్రహణే తదంతగ్రహ
ణమితి నాత్ర ప్రవర్తతే తథాచ ఈదూదేద్వివచనమిత్యస్య ఈదూదేదంతం
ద్వివచనమిత్యేవార్థః తథాచ కుమార్యగారం వధ్వగారమిత్యేవ నతుకుమారీ
అగారం వధూ అగారం తద్వత్ ప్రకృతే మేఞ్త్వస్య ఈదూదేదంత
ద్వివచనత్వాభావాత్ నపరిగృహ్యసంజ్ఞా తేన నపరికృతిభావః తథాచ
మేకానతు మేకా ఇతితదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 51

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా
మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద ఆశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ర

త్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః పూర్వోక్తకర్తా చత్యయ గ్రహణే
తదంతగ్రహణమితి తదంతగ్రహణాభావేపి ఈదూడేద్వివచన మిత్యత్ర ద్వివ
చనపదేన కృత్రిమాసంజ్ఞా నగృహ్యతే పరంతు అకృత్రిమైవ సంజ్ఞా తథా
చాత్ర ద్వయోర్వచనంద్వివచనమితివ్యుత్పత్త్యాఈదూడేదంతంద్విత్వవాచకం
ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్వాదితి తదర్థః తథాచ మా లక్ష్మీః ఈస్వరస్వతీచేతి
విగ్రహే మాను ఈ ను ఇతి స్థితే సుపాల్కి గుణే కృతే మే ఇతిభవతి
తతః మే జౌ ఆ జే ఇతి స్థితే సుపాల్కి మే ఆ ఇతి జాతేతతఃయ్యిష్యతే
సలుప్య మానార్థాభిధా యాతిన్యాయేన మేఇత్యస్య లక్ష్మీ సరస్వత్యభియ
వాచకత్వాత్ ఏదంతంద్విత్వవాచకం మే ఇతిభవతి తథాచ ఈదూడే ద్వి
వచనమిత్యనేన మేఇత్యస్య ప్రగృహ్యసంజ్ఞాభవతి తతః ప్రకృతిభావే
మే + ఆ ఇతిజాతే తతఃకప్రత్యయే టాపి దీర్ఘచ మే అకా నతు మేకా
ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 52

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

న్యాయ:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దకర్త్రీ మే
కాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయకృతేత్యర్థః కుతః
కృత్రిమాకృత్రిమయోః కృత్రిమే కార్యసంప్రత్యయ ఇతి పరిభాషయా
అత్ర ఈదూడేద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచనమితి కృత్రిమాసంజ్ఞా గృహ్యతే
తథాచ ఈదూడేదంతం ద్వివచనమిత్యుక్తా మాలక్ష్మీః ఈ స్వరస్వతీచేతి
విగ్రహే మా ను ఈ ను ఇతి స్థితే సుపాల్కి మా ఈఇతిజాతేతతఃగుణేకృతే
తతః జౌప్రత్యయే సతి మే జౌఆజేఇతిస్థితేసుపాల్కి మే + ఆఇతిజాతే తత్ర
మేఇత్యస్య ఏదంత కృత్రిమ ద్వివచనత్వాభావాత్ ఈదూడేద్వివచనమితి
నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతోనప్రకృతిభావతతఃమే + ఆ ఇత్యత్రప్రత్యయమే

తతః కప్రత్యయే టాపి దీర్ఘచ సతి మేకా నతు మే అకా ఇతి
తదాశయ ఇతిపూర్వపతా: 53

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- ఆమేకాధీశ-

న్యాయ:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దకర్త్రీ ఆమేకాధీశ
న మేకాధీశ ఆమేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ర
త్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః ఉభయగతి రిహ భవతీతి పరిభాషయా
ఈదూడేద్వివచనమిత్యత్ర కృత్రిమాకృత్రిమయో ద్వయోర్గ్రహణసంభ
వాత్ విని గమనావిరహేణ ప్రకృతే అకృత్రిమా సంజ్ఞాగృహ్యతే తథాచ
ప్రకృతే మే ఇత్యస్య ఈదూడేదంతఘటక ఏదంతతయా ద్విత్వవాచ
కతయాచ మే ఇత్యస్య ప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతః మే ఆ ఇతిస్థితే ప్రకృతి
భావః తతః కప్రత్యయే టాప్రత్యయే దీర్ఘచ సతి మే అకా నతు
మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 54.

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

న్యాయ:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దకర్త్రీ
మేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయకృతేత్యర్థః
కుతః ఉభయగతి రిహ భవతీతి పరిభాషయా ఈదూడేద్వివచనమిత్యత్ర
ద్వివచనపదేన అకృత్రిమైవ సంజ్ఞాయది గృహ్యేత మమార్యగారం వధ్వ
గారమిత్యత్ర మమారీ ఓమ్ అగార ను వధూ ఓమ్ అగార ను ఇతిస్థితే
సుపాల్కి మమారీ ఇత్యస్య ఈదంతతయా యచ్చిష్యతే తల్లుప్యమానార్థాభి
ధాయాతిన్యాయేన ద్విత్వవాచకతయాచపదాఇత్యస్య ఉదంతతయాద్విత్వ

వాచకతయచ కుమారీ వధూశబ్దయోః పృగ్మహ్యసంజ్ఞాస్యాత్ తతఃపృక్వతి
భావః తతః కుమారీ+అగార వధూ+అగార ఇతిస్థితే ద్వయో స్సోరమి
కుమారీ అగారం వధూ అగారమితి అన్వయోపపత్తిః పృగ్మహ్య తథాచాత్ర
లక్ష్మణురోధాత్ ద్వివచన మిత్యత్ పృక్వమైవ సంజ్ఞా గామ్య తథాచ
పృక్వతే మేషత్యస్యవదంత కృత్రిమ ద్వివచనత్వాభావాత్ న పృగ్మహ్య
సంజ్ఞాతతో న పృక్వతిభావః తథాచ మేకా నతు మేకా ఇతితదాశయ ఇతి
పూర్వపక్షః 55

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ మేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశ
నమేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రు
త్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః పూర్వోక్తత్యా పృగ్మహ్యసంజ్ఞాభావేపి
మాను ఈను అజీ క ఆ ఇత్యైకాకే విగ్రహే నుపొలుకీ మా+ఈ+
అ+క+ఆ ఇతిజాతే తత్ర పృథమత్య మా+ఈ+ఇత్యత్ర గుణే కృతే మే
ఇతిజాతే తతః మే+అ ఇతిస్థితే అంతాదివచ్చేతి పరిభాషయా పరాది
వద్భావేన ఏకారస్య ఈకారవత్తయా ఇకోనవర్ణఇతి హ్రస్వసముచ్చితశ్చ
పృక్వతిభావః స్యాత్ తేన మి అకా ఇత్యపి నతు మేకా ఏవేతి తదాశయ
ఇతిసిద్ధాంతః 56

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆః- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆః ఆః ఇతికోపే అపసిద్ధాంతశ్చ నాదితి
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రు
త్యయ టాప్రుత్యయ కృతేత్యర్థః అత్ర అంతాదివచ్చేతి పరిభాషా నపృ
వర్తతే వర్ణాశ్చయే నాన్వయంతాదివద్భావఇతి తస్య నిషేధాత్ తథాచ మే
ఇత్యత్ర ఏకారస్య పరాదివద్భావేన ఈకారవత్త్యాభావేన నయజాదేశః
తథాచ మేకా నతు మ్యకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 59

టాప్రుత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః మా ను ఈ ను ఆ జీ క ఆ ఇతిస్థితే
నుపొలుకీ మా+ఈ+అ+క+ఆ ఇతిజాతే తత్ర పృథమత్య మా+ఈ
ఇత్యత్ర అద్దుణమేషి జాతే తతః మే+అ ఇతిస్థితే పరాదివద్భావేన
ఏకారస్య ఈకారవత్త్యేపి ఇకోనవర్ణఇతి నపృవర్తతే తస్య నసమానే ఇతి
నిషేధాత్ తథాచ పరాదివద్భావేపి నహ్రస్వసముచ్చితః పృక్వతిభావః
తథాచ మేకా నతు మి అకాఇత్యపి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 57

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ మేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశ
నమేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రుత్యయ టాప్రు
త్యయ కృతా నభవతీ త్యర్థః కుతః ఇకోనవర్ణఇత్యస్య నసమానఇతి నిషేధ
నత్వేన హ్రస్వసముచ్చిత పృక్వతిభావాభావేపి పరాదివద్భావేన ఏకారస్య
ఈకారవత్తయా ఇకోయజానీతి యజాదేశ స్యాత్ తథాచ మ్యకాఇతి
నతు మేకా ఇతి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః 58

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- ధీశ- ఆః- మేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేమండిత ఆః ఆః ఇతికోపే అపసిద్ధాంతశ్చ నాదితి
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రు
త్యయ టాప్రుత్యయ కృతేత్యర్థః అత్ర అంతాదివచ్చేతి పరిభాషా నపృ
వర్తతే వర్ణాశ్చయే నాన్వయంతాదివద్భావఇతి తస్య నిషేధాత్ తథాచ మే
ఇత్యత్ర ఏకారస్య పరాదివద్భావేన ఈకారవత్త్యాభావేన నయజాదేశః
తథాచ మేకా నతు మ్యకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 59

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ హేమిహో మేకా మేకాశబ్ద కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతి త్యర్థః కుతః మా ను ఈ ను ఆ జి క ఆ ఇతిస్థితే సుపొలుకి మా+ఈ+ఆ+క+ఆ ఇతిజాతే తతః ప్రథమతః మా+ఈ ఇత్యత్ర అద్భుతే కృతే మే ఇతిజాతే తతః మే+ఆ ఇతిస్థితే ఏవో యవాయావ ఇతి ఆయా దేశే తతః లోపశ్చాక్యస్యేతి యలోపేచనతి పూర్వత్రాసిద్ధమితి యలోప స్యాఽ సిద్ధత్వా త్స్వరసం ధ్యభావే మలకా నకు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 80

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేమిహో ఆ అద్భుతం ఆశసిద్ధాంత శ్రవణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్ద కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతే త్యర్థః కుతః మా ను ఈ ను ఆ జి ఇత్యత్రాకికే విగ్రహే సుపొలుకి మా+ఈ+ఆ+ఆ ఇతిజాతే తతః ప్రథమతః మా+ఈ ఇత్యత్ర అద్భుత ఇతి గుణే కృతే మే ఇతిజాతే తతః మే+ఆ ఇతిస్థితే ఏవో యవాయావ ఇతి ఆయా దేశావ వాదతయా ఏజః పదాంతాద తీతిపూర్వ మాపే తతః కప్రత్యయే టాపి దీర్ఘే చ నతి మేకా ఇతి భవతి నకు మ అకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 81

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా

వ్యా:—అధీశ హేమిహో మేకా మేకాశబ్ద కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతి త్యర్థః కుతః మా ను ఈ ను ఆ జి క ఆ ఇత్యత్రాకికే విగ్రహే సుపొలుకి మా+ఈ+ఆ+క+ఆ ఇతిజాతే తతః ప్రథమతః మా+ఆ ఇత్యత్ర యదాదేశే కృతే య ఇతిభవతి తతః మా య ఇతి స్థితే మా య ఇత్యత్ర ఆకారస్య ఆచ్యురత్వా భావేన గుణో నభవతి తతః మాయకా నకు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 82

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేమిహో ఆ ఇత్యాక్షేపే అపసిద్ధాంత కరణాది భావత్ మేకా మేకాశబ్ద కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతే త్యర్థః కుతః మా ను ఈ ను ఆ జి క ఆ ఇత్యత్రాకికే విగ్రహే సుపొలుకి మా+ఈ+ఆ+క+ఆ ఇతిస్థితే తతః ప్రథమతః మా+ఈ ఇత్యత్ర యదాదేశో నభవతి తతః మే+ఆ ఇతి స్థితే ఏజః పదాంతాద తీతిపూర్వ మాపే తతః కప్రత్యయే టాపి దీర్ఘే చ నతి మేకా ఇతి భవతి నకు మ అకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 83

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేమిహో ఆ ఇతిక్షేపే మేకా మేకాశబ్ద మేకా ధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతే త్యర్థః కుతః మా ను ఈ ను ఆ జి క ఆ ఇత్యత్రాకికే విగ్రహే సుపొలుకి మా+ఈ+ఆ+క+ఆ

ఇతిజాతే తత్రాంతరంగత్వేన గుణేకత్వేపి తత్ర ప్రథమతః ఈల ఇత్యత్ర
ఇతోయదచీతి యజాదేశకృతే య+అ ఇతి భవతి తతః మా+య ఇతి
స్థితే అచ్యవరస్మిన్ పూర్వవిధావితీ స్థాని వద్భావేన యకారస్య ఈకార
వత్తయా అద్గుణఇతి గుణేకృతే మే+అ ఇతిజాతే తతః ఏజఃపదాంతా
వతీతి పూర్వయాపే కృతే మేఇతిజాతే తతః మే+క+అ ఇతిస్థితే నవ
దీర్ఘ మేకానతుమాయకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 64

మూ — మేకాధీశ మేకాధీశ

ప: — మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా: — అధీశ మేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశమాశబ్ద
ఈశబ్ద అశబ్దకప్రత్యయ బాహ్యత్యయకృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మా+ఈ-
అ+క+అ ఇత్యత్ర పృథమతః ఈ+అ ఇత్యత్ర ఇతోయదచీతి యజా
దేశేయ అ య ఇతిజాతే తతః మా+య ఇతిస్థితే అచ్యవరస్మిన్నితి స్థాని
వద్భావేన యకారః ఈకారవన్నభవతి కుతః అద్గుణఇతి గుణస్య పూర్వ
పరస్థానికత్వేన పూర్వవిధిత్యాభావాత్ తథాచ నస్థానివద్భావః తథాచ
నగుణః తథాచ మా యకా నతుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 65

మూ: — మేకాధీశ మేకాధీశ

ప: — మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా: — ధీశ మేపండిత ఆ అనందః నదుక్తి శ్రవణాదితి భావ
మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ
బాహ్యత్యయ కృతా భవతీత్యర్థః కుతః మా ను ఈసు అ జీ క ఆఇతవ
సామాం నుపొలుకి మా-ఈ-అ-క-అ ఇతిజాతే పూర్వోపస్థితి నిమిత్త
త్వేన అంతరంగత్వాదుణే కృతే మే-అ-క-అ ఇతిజాతే ఏజః పదాంతా

దితీతి పూర్వయాపే మే-క-అ ఇతిజాతే తతః స్వవర్ణదీర్ఘ మేకా నతు మా
యాకా ఇతివ్యధికరణ బహువ్రీహిరేవ సాధీయానితి తదాశయ ఇతిపూర్వ
పక్షః 66

మూ: — మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప: — మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా: — అధీశ మేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశ
న మేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ బాహ్య
త్యయ కృతా నభవతి కుతః? మా ను ఈసు అ జీ ఇతి స్థితే నుపొలు
మా+ఈ+అ ఇతిజాతే మా-ఈ ఇత్యత్ర గుణేకృతే మే ఇతి జాతేతతః
మే-అ ఇతిస్థితే ఏజః పదాంతావతీతి పూర్వయాపే కప్రత్యయే బాహి
దీర్ఘ మేకా ఇతిభవతి తథాపి వ్యధికరణ బహువ్రీహా అకారపర్యవేష
గౌరవమితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 67

మూ: — మేకాధీశ మేకాధీశ

ప: — మేకా ధీశ- ఆ- మేకాధీశ-

వ్యా: — ధీశ మేపండిత ఆ అనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకా
ధీశ మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ బాహ్యత్యయ కృతేవత్వర్థః
కుతః అప్రదుక్త రీత్యా అకారపర్యవేషగౌరవ సంభవేపి మా లక్ష్మీ ఇకా
సరస్వతీ తే అత్రోస్త ఇతి త్వదుక్తరీత్యా మా ను ఇకా ను అ ఆ ఇతః
రాకికే విగ్రహే నుపొలుకి మా - ఇకా+అ+అ ఇతి త్వదుక్త ద్వంస్య
సమాసాత్ అద్రుత్యయే బాహిచ అన్యతది గణపాత కల్పవాయా గౌరవాత్
తథాచ గౌరవం ఉభయత్ర సమాసమేవ తథాచ మదుక్తరీత్యా వ్యధికరణ
బహువ్రీహిణా నిమిత్త స్సాధీయానితి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 68

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో అలనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ నమేకాధీశా
అమేకాధీశా మాశబ్ద మాశబ్ద అశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయ కృతానభవతీ
త్యర్థః కుతః నాలక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తే అత్ర స్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా మేకా
శబ్దో భవతి తత్ర యద్యపి అర్చయి గణపాతగౌరవ మస్తిమా లక్ష్మీః ఈ
సరస్వతీ ఏ అంగణేయస్యాస్మా ఇతి విగ్రహే వ్యధికరణ బహువ్రీ
తత్సమాస పర్యాయ కౌరవం అకార ప్రశేష గౌరవం ప్రక్రియా గౌర
వం చేతి త్రితయ మస్తి తథాచ మా లక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తే అత్ర స్త ఇతి
మదుక్తరీత్యా కృతద్వంద్వత్ అచ్చుత్యయేటాప్రత్యయేచ ద్వంద్వగర్భిత
తద్ధితవృత్త్యా మేకాశబ్ద నివృత్తిస్సాధ్యసీతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 69

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకా ధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్యయ టాప్రత్యయ
కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః త్వదుక్తరీత్యా ద్వంద్వగర్భిత తద్ధితవృత్త్యాశ్చ
యదేన మా ను ఇకా ను ఇత్యతాకికే విగ్రహే నుపాయకి మా-ఇకా
ఇతి జాతే తతః అర్చ అదిత్యాదచ్చుత్యయే యస్యోచేత్యాలోపే టా
ప్రత్యయే సవర్ణదీర్ఘచ కృతే మేకాఇతి శబ్దోఽస్తి తత మా-ఇకా
ఇత్యత్ర అద్గుణఇతి గుణకృతే మేకా ఇతి జాతే కేణ ఇతి ప్రాప్త్యే మికా
ఇతి నకుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 70

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

—మేకా- అధీశ- అ- మేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో అలనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా
మాశబ్ద ఇకా శబ్ద అచ్చుత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః ఈరేప
ఇకా స్వాధికః కేణ ఇతి హృస్వః తథాచ మా ను ఇకా ను ఇత్యతాకికే
విగ్రహే నుపాయకి మా-ఇకా ఇతి జాతే తతః గుణకృతే మేకా ఇతి
భవతి తత్ర లక్ష్మ్యే లక్షణం సకృదేవ ప్రవర్తతే ఇతి పరిభాషయా పునరపి
కేణ ఇతి హృస్వో న ప్రవర్తతే తథాచ మేకా నకు మికా ఇతి తదాశయ
ఇతి సిద్ధాంతః 71

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్యయ టాప్రత్యయ
కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః లక్ష్మ్యే లక్షణం సకృదేవ ప్రవర్తతే ఇతి పరి
భాషయా నాత్ర పవర్తతే కుతః లక్ష్మ్యభేదాత్ తథాచ ఈరేప ఇకా
ఇత్యత్ర ప్రథమతః కేణ ఇతి హృస్వః తతః మేకాఇత్యత్ర కేణ ఇతి హృస్వః
తథాచ లక్ష్మ్యభేదాత్ పరిభాషా నాత్ర పవర్తతే తథాచ కేణ ఇతి హృస్వే
మికా ఇతి నకు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 72

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా-అధీశ- అ- మేకాధీశ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో అలనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా
మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః వికారకృత
భేదేన నలక్ష్మ్య భేదాశ్రయణమితి జ్ఞాపనేన మేకా ఇత్యత్ర మా+ఇకా
ఇతి స్థితే ఇకారస్య ఏకారాదేనేన ఏకారకృతభేదేన నలక్ష్మ్యభేదః తస్మాత్

లక్ష్యేలక్షణం సకృదేవ ప్రవర్తతే ఇతిపరిభాషయా పునరపి కేణితి
హృస్వా నవ్రవర్తతే, తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి తదాశయ ఇతి
సిద్ధాంతః 72

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయః టాచ్చుత్వయః
కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకాశబ్దత్రయమేకా ఇతిస్థితేకార ఇకార
స్థానే ఆదుణ ఇతి ఏకాదేశేన ఏకారే కృతే ఏకారస్య ఆకార ఇకార
స్థానికత్వేన ఇకారవికృతి ర్నభవతి పరంతు ఆకార ఇకార వికృతిః తథాచ
లక్ష్య భేదోఽస్త్యేవ తథాచ కేణితి నూలేణ పునః హ్రస్వే మికా నతు
మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 73

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ-ఆ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ హేబుద్ధికాలికా ఆ ఆనందః ఆ
ఆనందః సంభ్రమే ద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా మా మానం
ప్రమాణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్మా మేకా పామాణికి శబ్దకాస్త్ర సమృతే
త్యర్థః కుతః కేణితి నూలే అణ ఇతి పూర్వణకారేణ ప్రత్యాహర్య నతు
పరణకారేణ అణువిత్సవర్ణస్యచేత్యే తద్విహాయ పూర్వేణాఽణ్ణిహణం
పరేణ్ణిహణమితి భాష్యసిద్ధాంతా దితి హృస్వక్తం తథాచమేకాశబ్దత్ర
ఏకారస్య పూర్వణకార ప్రత్యాహృత అణ్ణిత్వాహారా ఘటకతయా హ్ర
స్వః లేన మేకా నతుమికా ఇతితదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 75

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ధీశ హేపండిత అతిశయే ద్విరుక్తిః ఆనందః
ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకా న విద్యతే మా మానం ప్రమా
ణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్మా తథోక్తా ఔ ఇతి ఇశబ్దస్య సప్తమీ అపా
మాణికి శబ్దకాస్త్ర సమృతా నభవతీత్యర్థః ని మా స్త్రీ మానేమృతా వేళా
మేధాశ్రీ మధ్యమాత్వప్వీతి రత్నమాలా మా లక్ష్మీః ఈరేవ ఇకా నరస్వతి
తే అత్ర స్తఇతి విగ్రహేణ నిష్పత్తిస్తు నప్రమాణికితి భావః కుతః కేణితి
నూలే అణ్ణిత్వాహరః పూర్వోక్త భాష్య సిద్ధాంతాత్ పూర్వణకారే
జైవ తథాపి మేకాశబ్దత్ర ఏకారస్య అంతాదివచ్చేత్యనేన పూర్వాంతవద్భా
వేన ఆకారవత్తయా అజ్ఞేన కేణితిహ్రస్వే మికా ఇతి నతుమేకా ఇతి
తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 76

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః ఆ ఆనందః
అతిశయే ద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా మా మానం ప్రమా
ణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్మా తథోక్తా పామాణికిత్యర్థః తథాచ మా
లక్ష్మీః ఇకా నరస్వతి తే అత్ర స్త ఇతివ్యుత్పత్త్యా నిష్పత్తిః పామాణికితి
భావః కుతః మేకాశబ్దత్ర ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన ఆకార వత్త్యేపి
కేణితి హ్రస్వో నవ్రవర్తతే తస్య నకపీతివిషేధాత్ తథాచ మేకా నతు
మికా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 77

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—ధీశ హేబుద్ధికాలిన్ ధీశ హేపండిత ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః
కర్త్రీ అమేకా నవిద్యతే మా మానం ప్రమాణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్మా
అమేకా అపామాణికి మా లక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తే అత్ర స్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా
ద్వంద్వ గర్భితతద్ధితవృత్తిస్తు న సాధీయసీతి భావః కుతః మేకా ఇత్యత్ర
ఈరేవ ఇకా స్వార్థకః కేణ ఇతి హ్యన్యః తథాచ ఇకా ఇతి రూపంభవతి
తతః మా + ఇకా ఇత్యత్ర గుణే కృతే మేకా ఇతి భవతి తథాచ నాయకం
కింతు స్వార్థకః కప్రత్యయః ఇత్సంజ్ఞక పకార మన్యః తథాచ నాపీతి
నిషేధః సప్రసరతే తథాచ కేణ ఇతి మాల్యేణ ప్రాప్త్యే మికా నతు మేకా
ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః.

78

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

79 వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ బుద్ధికాలిన్ ఆ ఆనందః ఆ ఆనందః
అతిశయే ద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా ప్రామాణికి విగ్రహస్తు
ప్రాగుక్తః కుతః పర్వాశయే నాన్యంతాదివద్భావ ఇతి అంతాదివద్భావస్య
ప్రతిషేధాత్ మేకా ఇత్యత్ర ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన ఆకారవత్తయా
కేణ ఇతి సహస్యః తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ అధికతాః ఈశా మేకాధీశా యేన తస్య సంబుద్ధిః
అధీశ హేమేకాధీశశయధీశ హేపండిత మేకామేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకా
మా మానం ప్రమాణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్మా అమేకా అపామాణికి
శబ్దాన్త్రసమ్మతా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకా ఇత్యత్ర మా లక్ష్మీః ఇకా

సరస్వతీ తే అత్ర స్త ఇతి విగ్రహేమా + ఇకా + ఆ- ఆ ఇత్యత్ర గుణే కృతే
మేకాభవతి తత్ర ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన పదత్వే పరాదివద్భావేన ఇకార
వత్త్వే ఇకోసపక్షే కాకల్యస్య హ్యన్యస్య ఇతి హ్యన్య సముచ్చిత ప్రకృతిభావ
స్వాత్ తతః యస్యేతి చేత్యాలోపే సవర్ణదీర్ఘసతి మికా ఇత్యపి నతు మేకా
ఏవేతి రూపద్వయా పత్తితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః.

80

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ హేబుద్ధికాలిన్ ఆ అద్భుతం ఆ అద్భు
తం అతిశయే ద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా ప్రామాణికి
శబ్దాన్త్రసమ్మతా కుతః మేకా ఇత్యత్ర ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన
పదత్వే పరాదివద్భావేన ఇకారవత్త్వేన ఆచ్యురత్వాభావేన ఇకోసపక్షే ఇతి
సప్రస్యసముచ్చిత ప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మికా ఇత్యపి నయా
పద్వయా పత్తితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః.

81

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ మేకాధీశశయ విగ్రహస్తు ప్రాగుక్తః ధీశ హేపండిత
ఆ ఆనందః ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకా నవిద్యతే మా మానం
ప్రమాణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్మా అమేకా అపామాణికి శబ్దాన్త్ర
సమ్మతా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకా ఇత్యత్ర కకారస్య అచ్చురత్వాహార
ఘటకత్వేన అచ్చయా పూర్వోక్తవిధయా అంతాదివచ్చేత్యసేన మే
ఇత్యత్ర ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన పదత్వే పరాదివద్భావేన ఇకారవత్త్వే
ఆచ్యురత్వసత్త్వేన ఇకో సవర్ణ ఇతి హ్యన్య సముచ్చిత ప్రకృతిభావః ప్రప ర్తత
ఏవతథాచ మికా ఇత్యపి నతు మేకా ఏవేతి రూపద్వయా పత్తితి పూర్వపక్షః.

82

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ బుద్ధిశాలిన్ ఆ అద్భుతం ఆ అద్భుతం అతిశయోద్వితక్తి మేకా మేకాశబ్దః కర్తృమేకా మా మానం ప్రమాణం ఙ్క అగ్రత యస్యాస్మా మేకా పౌమాదీశీ శబ్దకాస్త్రసంమతేత్యర్థః కుతః కువ్యతు దుర్జనఇతిన్యాయేన సమాధితే కకారస్య అచ్చుత్సాహార ఘటక తయా అచ్చ్యేపి మేకాఇత్యత్ర ఏకారస్య ఉభయత ఆశ్రయణే నాంతాది వదితి అంతాదివద్భావ పృతిషేధాత్ పదాంతస్య ఇకో2భావేన సమస్యస ముద్భుతః పృతిభావః తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి సమాశద్వయా పత్తిరితి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 82

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్సయ టాప్పుత్సయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మా ను ఇకా ను ఇత్యలొకే ఏగ్రహే నుపా యితి తతః అచ్చుత్సయే టాప్పుత్సయేచ కృతే మా+ఇకా+అ+ఆ ఇతి జాతే తతః మా+ఇకా+అ+ఆ ఇత్యత్ర నిపాతఏకాజనా ఇతి మాఇత్యస్య ఏకాచ్ఛ నిపాతతయా ప్రగృహ్య సంజ్ఞా తయా పృతిభావః తతః మా+ఇకా+అ+ఆ ఇతిజాతే తతః యస్మైచేతి ఆలోపే సవర్ణదీర్ఘేచ మా+ఇకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వ పక్షః 83

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

:—మేకా-అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ఆ అనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్సయ టాప్పుత్సయ కృతేత్యర్థః కుతః నిపాత ఏకాజిత్యత్ర ఏకాచ్ఛ సా అచ్చ ఏకాజితి కర్మధారయఏవ తేన ఏకాజ్ఞాపా నిపాతః పగృహ్యసంజ్ఞక ఇతితదర్థః తేన మాఇత్యస్య ఏకా జ్ఞాపాపాతత్వాభావాత్ నపగృహ్యసంజ్ఞా తేన ప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మా ఇకా ఇతి తదాశయఇతిసిద్ధాంతః 85

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్సయ టాప్పుత్సయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః నిపాత ఏకాజనాజిత్యత్ర ఏకాజిత్యత్ర కర్మ ధారయ బహువ్రీహ్యో ర్వినిగమకా భావాత్ బహువ్రీహిరేవా శ్చీయతే తేన మాఇత్యస్య ఏకాచ్ఛనిపాతతయా పగృహ్యసంజ్ఞా తేన ప్రకృతిభావ తేన మా ఇకా నతు మేకాఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 86

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ-ఆ

వ్యా:—అధీశ హేవిభోధీశ హేపండితఆఅద్భుతమద్భుతంమేకామేకాశబ్దః కర్తృమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్దఅచ్చుత్సయటాప్పుత్సయకృతేత్యర్థఃకుతః నిపాత ఏకాజనాజ్ ఇత్యత్ర ఏకాజితి కర్మధారయ ఏవ కుతః బహు వ్రీహే రన్యపదార్థ సృధానతయా బహిరంగత్వేన కర్మధారయస్య వర్తి పదార్థప్రధానతయా అంతరంగత్వేన అసిద్ధింబహిరంగ మంతరంగ ఇతి పరి భాషయా కర్మధారయఏవ న్నాయ్యుకే తథాచ మా+ఇకా ఇత్యత్ర మా

ఇత్యస్య ఏకాజ్ఞాపత్వాభావేన ప్రగృహ్య సంజ్ఞా తతో ప్రకృతిభావః
తథాచ మేకా నతు మా ఇకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 87

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా-ధీశ-అమేకాధీశ-

88 వ్యా:—ధీశ పేషండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశ
న మేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ
కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః నిపాతఏకాజ్ఞానాజ్ఞాత్ర ఏకాజ్ఞాత్ర ఏకపదేన
అజిత్యస్య అంతరంగత్వా త్కర్మధారయే ఉత్తరత్ర ఏకాచో ద్వేపరిధమ
స్వేత్యత్యాపి ఏకాచఇత్యే కపదేన అజిత్యస్య కర్మధారయఏవ స్వాత్
తథాచ ఏకాజ్ఞాపత్వేన ధాతో ద్విత్వం తేన భూఇత్యాదీనాం ఏకా
జ్ఞాపత్వాభావా ద్విత్వం నభవతి తథాచ తత్ర ఏకాచ ఇతి నకర్మధా
రయః పరంతు బహువ్రీహీరేవ తథాచ ప్రకృతేపి బహువ్రీహీః నకర్మధా
రయః తథానతి మా ఇత్యస్య ఏకాచునిపాతతయా ప్రగృహ్య సంజ్ఞాయాం
ప్రకృతిభావే నతి మా ఇకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా-అధీశ-అమేకా-ధీశ-అ-

వ్యా:-అధీశ పేషిణోధీశ పేషండితఅనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ కృతేత్యర్థః కుతః ఏకాచో ద్వే
ప్రథమస్యేతి నూత్రే ఏకాచఇత్యత్ర కర్మధారయస్య పూర్వోక్తరీత్యా
అంతరంగత్వేపి బహువ్రీహీరేవ కుతః హలాదికేపి ఇతి నూత్రారంభాత్
అస్య ఏకాజ్ఞాపత్వేన ధాతో ద్విత్వే హలాదిధాతో ద్విత్వాభావేన
హలాదికేపి ఇత్యస్య నైయర్థ్యాత్ తథాచ ఏకాచో ద్వే ప్రథమస్యేత్య

త్రీ వర్తిపదార్థచరీధానతయా కర్మధారయస్య అంతరంగత్వేపి బహువ్రీహీ
రేవ నకర్మధారయః నిపాత ఏకాజ్ఞానాజ్ఞా ఇత్యత్ర కర్మధారయఏవ
నబహువ్రీహీః తాదృశ విని గమకా సత్వాత్ తథాచ మాఇత్యస్య ఏకా
జ్ఞాప నిపాతత్వాభావా న్నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతో ప్రకృతిభావః తథాచ
మేకా నతు మా ఇకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 89

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ.

ప:—మేకా-ధీశ-అమేకాధీశ-

వ్యా:—ధీశ పేషండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశ
న మేకాధీశ అమేకాధీశ మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ
కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః నిపాతఏకాజ్ఞానాజ్ఞా ఇత్యత్ర ఏకగ్రహణా
భావేపి నిపాతోజ్ఞానాజ్ఞా ఇత్యుక్తావపి అజ్ఞాపోనిపాతః ప్రగృహ్య
స్వాదిత్యర్థః లభ్యతే తథాచ ఏకపదం బహువ్రీహీనమాసార్థం తథాచ
ఏకాచునిపాతః ప్రగృహ్య సంజ్ఞా స్వాదిత్యర్థః తథాచ ప్రకృతే మా
ఇత్యస్య ఏకా చునిపాతతయా ప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతః ప్రకృతిభావః తథాచ
మాఇకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 90

మూ:—మేకాధీశ మేకాధీశ

ప:—మేకా-అధీశ-అ-మేకాధీశ-

వ్యా:-అధీశ పేషిణో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ కృతేత్యర్థః కుతః
నిపాత ఏకాజ్ఞానాజ్ఞా ఇత్యత్ర ఏకగ్రహణ సామర్థ్యాత్ ఏకాజ్ఞాత్ర బహు
వ్రీహీ ర్భవతి కుతః వ్యాపారతి మృగః ఇత్యాది భావ్యప్రయోగానంగతేః
కుతః వి+అహరతి ఇతిస్థితే వి ఇత్యస్య ఏకాచునిపాతతయా ప్రగృహ్య

సంజ్ఞా తతః పుకృతిభావః తథాచ వి ఆహరతి ఇత్యేవ అనిష్టరూపం ప్రస
జ్యేతే నతు వ్యాహరతీతిప్రరూపంనసిద్ధ్యేత్ తతః కర్మధారయ వివన్యాయ్యః
తథాచమాఇత్యుక్త్య ఏకాబ్రూప నిపాతత్వాభావాత్ నప్రగృహ్యసంజ్ఞాతతో
నపుకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మా ఇకా ఇతి తదాశయ ఇతి
సిద్ధాంతః 91

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ
కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః వ్యాహరతిమృగఇత్యాది ప్రయోగాణాం ఆర్ష త్వే
నాపి సమాధేయతయా నిపాతవికాజనాత్ ఇత్యత్ర ఏకగ్రహణసామ
ర్థ్యాత్ ఏకాజితి బహు వీహితేనతథాచ మాఇత్యుక్త్య ఏకాచ-నిపాతతయా
పుగృహ్యసంజ్ఞా తతః పుకృతిభావః తథాచ మాఇకా నతు మేకాఇతి
తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 92

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

93 వ్యా:—అధీశ విభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ నిష్పన్నేత్యర్థః కుతః
కుప్యకు దుర్జన ఇతినన్యాయేన ఏకాజిత్వత్ర బహువ్రీహి మంగీకృత్య సమా
ధతే కిమితి నిపాతవికాజనాత్ ఇత్యత్ర ఏకాజిత్వత్ర బహువ్రీహి సమా
సా శ్రయణేపి నిషేధార్థక మాశబ్దస్త్యేవ చాదిషుపాలేన చాదయో సత్వ
ఇతినూత్రేణ నిపాతతయా ప్రకృతే లక్ష్మీవాచక మాశబ్దయ్య అనిపాతతయా

మా ఇత్యుక్త్య ఏకాచ-త్వేపి నిపాతత్వాభావాత్ న పుగృహ్యసంజ్ఞాతేన
నపుకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మా ఇకాఇతి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయకృతా
నభవతీత్యర్థః కుతః పూర్వోక్తరీత్యా మాప్తుప్రకృతిభావః మేకా ఇత్యత్ర
ఏకారస్య ఏవోయనాయావఇతి అయాదేశ ప్రిసంగాత్ కుతః మే + కా
ఇత్యత్ర మేఇత్యత్ర ఏకారస్య ఏచయ తదుత్తరవర్తికకారస్య అచ్చుత్వా
హరఘటకతయా ఆచ్చేన ఏవోయనాయావ ఇత్యయాదేశే లోపకాకల్య
స్యేతి యలోపే మకా నతుమేకాఇతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 94

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా ధీశా-

వ్యా:—అధీశ విభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ కృతైవేత్యర్థః విగ్ర
హాస్తు పూర్వముక్తః కుతః ప్రత్యాహరేష్వితాం నగ్రహణం అనునాపిక
ఇత్యాదినిరేకాత్ తథాచ పుత్యాహరేషు ఇత్యంజ్ఞానద్దానాం గ్రహణాభా
వాత్ కకారస్య అచ్చుత్వహర ఘటకత్వేపి హలంత్యమితి నూత్రేణ
ఇత్యంజ్ఞా వర్జితయా అచ్చుత్వాహర బోధ్యత్వంనాస్తి లేనమే + కా
ఇత్యత్ర ఏకారస్య అయాదేశో నభవతి అచ్చురత్వాభావాత్ తథాచ
మేకా నతుమకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 95

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వా:—^{సీ} హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ
కృతా నభవతిత్వర్థః కుః అనునాసిక ఇత్యత నానైవ నాసికా స్వార్థకః
ఇత్యాది నిర్దేశాత్ ఇత్యత్ర అను నాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య కకారేపరకకా
రస్య అచ్చుత్వాహార ఘటకతయా అన్వాయే ఇకోయణచీతియణాదేశస్యాత్
తథాచ పృత్యాహారేషు ఇతాంగ్రహణాభావాత్ కకారస్య హలంత్యమితి
ఇత్సంజ్ఞా వర్ణత్యేన అనచ్చయా అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య అచ్చురత్వాభా
వేన నయణాదేశ ఇతి తదర్థః తథాచ అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య కకారే
పరే ఇకోయణచీతి యణాదేశే ప్రాప్తే తదపవాదతయా ఇకోసవర్ణఇతి
ప్రకృతి భావస్యాత్ నతుయణాదేశః తథాచ ప్రత్యాహరేష్వితాం గ్రహ
ణేసి అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకోసవర్ణఇతి ప్రకృతిభావేన యణాదేశాపసక్త్యా
పృత్యాహారే స్వీణా మగ్రహణే అనునాసిక ఇతి నిర్దేశో నప్రమాణం తథాచ
ప్రకృతే కకారస్య అచ్చయా ఏవోయవాయావ ఇతి అయాదేశ స్యాత్ తతః
యలోపే మకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః

96

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వా:—అధీశ ఏభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ కృతేత్వర్థః కుః అను
నాసిక ఇత్యత్ర ఇకోయణచీతి యణాదేశా సవాదతయా ఇకోసవర్ణఇతి
ప్రస్వసముచ్చిత పృకృతి భావే ప్రాప్తే నసమాసఇతి ప్రకృతిభావ నిమే
ధాత్ ఇకోయణచీతి ప్రవర్తతవ తథాచ ప్రత్యాహారేషు ఇత్సంజ్ఞా వర్ణా
నామ్ గ్రహణాభావాత్ అనునాసిక ఇత్యత్ర నయో తథాచ ప్రకృతే
కకారస్య అనచ్చయా నలయాదేశః తథాచ మేకా నతు మకా ఇతి
సిద్ధాంతః

97

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వా:—^{సీ} హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ
కృతా నభవతిత్వర్థః కుః అనునాసిక ఇత్యత నానైవ నాసికా స్వార్థకః
ప్రత్యయస్థాదితి ఇత్సంజ్ఞా తథాచ నాసికాం అనుగత్వ అనునాసిక ఇతివిగ్రహః
తథాచ నాసికా ఇత్యత్ర తద్ధిశవృత్తిః నసమాసవృత్తిః తేన నసమాసే
ఇతినిమేధో నప్రవర్తతే తథాచ యణాదేశాపవాదతయా ఇకోసవర్ణఇతి
పృకృతిభావవ తథాచ ప్రత్యాహారేషు ఇతాంగ్రహణాభావే అనునాసిక
ఇతి నిర్దేశో నప్రమాణమ్ తథాచ పృకృతే కకారస్య అచ్చయా ఏవో
యవాయావ ఇతి అయాదేశస్యాత్ తతఃయలోపే మకా నతు మేకా ఇతి
తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

98

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వా:—అధీశ ఏభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ
మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్పుత్వయ కృతేత్వర్థః
కుః? ప్రత్యాహారేషు ఇతాం సగ్రహణం అనునాసిక ఇత్యాదినిర్దేశా
దిత్యత్ర అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య కకారేపరే యచిభమితి భసంజ్ఞా
యాం సత్వాం పదసంజ్ఞాభావేన ఇకోసవర్ణఇతి నప్రకృతిభావః పరంతు
ఇకోయణచీతి యణాదేశస్యాత్ తదభావేన ప్రత్యాహారేషు ఇతాం సగ్ర
హణం తథాచ ప్రకృతే కకారస్య ఇత్సంజ్ఞావర్ణతయా అచ్చుత్వాహార
బోధ్యత్వాభావాత్ ఏవోయవాయావ ఇతి నాయాదేశః తథాచ మేకా
నతు మకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః

99

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

న్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్తృ అమేకాధీశా
సమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్రత్యయ
నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః యచిభమిత్యత్ర యకారసాహచర్యాత్
సహచరితపరిభాషయా అచ్చహల్లస్ ఉభయధర్మానవచ్చిన్న ఏవఅచ గృహ్య
తే తేనప్రకృతే అనునాసిక ఇత్యత్ర కకారస్య ఉభయధర్మా వచ్చిన్న
తయా తస్మిన్ కకారేచిరే నభవంత్య పరంతు పదసంక్షేప తేన యజాదేశా
పవారతయా ఇకోనపర్ణ ఇతి ప్రకృతిభాషివ తేన అనునాసిక ఇత్యత్ర
యజాదేశా ప్రసక్త్యా పృథ్విహారేషు ఇతామగహణే తాదృశ విదేశో
నప్రయాణమ్. తథాచ ప్రకృతే కకారస్య అచ్చయా ఏవాయవాయావ
ఇతి అయాదేశస్సాన్వితో తతోయలోపేమకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ
ఇతిపూర్వపక్షః

100

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా- ఆ

న్యా:—అధీశ హేవిభో ఆఅనంద్య మేకామేకాశబ్దః కర్తృ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్చుత్వయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః సాహ
చర్యం సుర్యత్రేతి సహచరిత పరిభాషయా అనిత్యతయా అనార్వతి
కత్యేన యచిభమిత్యత్ర అచ్చహల్లస్ ఉభయధర్మా నవచ్చిన్నయకార
సాహచర్యాత్ తాదృశఅచ సగృహ్యతే కింతుసామాన్యతః అచ గృహ్యతే
తథాచ అనునాసిక ఇత్యత్ర కకారస్య అచ్చయా పూర్వస్యభి సంజ్ఞాయాం
యన్యేతి చేతి ఇలోపస్సాన్వితో తదభావేన ప్రత్యహరస్వితాం సగ్రహ
ణం తథాచ ప్రకృతే కకారస్య ఇత్సంజ్ఞా వర్ణతయాఅచ్చత్యాహర బోధ్య

త్వాభావాత్ న అయాదేశః తథాచ మేకా నతు మకా ఇతితదాశయ ఇతి
సిద్ధాంత్య ఆఅద్భుతమ్ ఏకస్మిన్పదే శతకోటిప్రవర్తనాదద్భుతమితి భావః
యద్యపి శతకోటియః తథాపి పూర్వపక్షకోటిషు ఏకకోటిః 63.64
ఇతిద్విధాపరిగణితా అతః శతాదధికా ఏకకోటిస్సమాధిక్షేయం 101

సం గ్రహ ర్థః

మాలక్ష్మీః డౌ అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతి పుత్రత్వైశ్చ కేవల వ్యధి
కరణ బహువ్రీహిణా మా లక్ష్మీః ఈః సరస్వతీ చ ఏ అంగణేయస్యాస్సా
ఇతి పుత్రత్వైశ్చ ద్వంద్వ గర్భిత వ్యధికరణ బహువ్రీహిణావా పూర్వోక్త
రీత్యా మేకాశబ్దో ననిష్పన్నః కింతు మాలక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తేఅత్రస్త
ఇతి పుత్రత్వైశ్చ ద్వంద్వగర్భిత తద్దితవృత్త్యా పూర్వోక్తరీత్యా మేకా
శబ్దో నిష్పన్న ఇతి సిద్ధాంతః కింబహునా శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్లో॥ శ్రీమద్భాష్యకృతా బుధేన మహతా వాగాత్మనా కల్పిత
స్సిద్ధాంతో పరిపూర్వపక్షవిధయా సచ్చుంఖల న్యాయతః
మేకాధీశపదం బుధామరతయం సంశ్రిత్య శాబ్దాధ్వనా
న్యాబ్యాత శ్కతకోటి రిత్యభిహితో గ్రంథస్సమాప్తిం గతః॥

శ్లో॥ మేకాధీశా పదంధృత్వా శబ్దశాస్త్ర విధానతః
సిద్ధాంతపూర్వపక్షాత్పా శతకోటి స్సమాపితః

ఇతి మేకాధీశా శబ్దశతకోటి స్సమాప్తః

సదనత్పట్టికా.

పుట.	పక్కా	సత్	అసత్
4	10	ఆ	ఆ ఆ
6	3	ఆ- ఆనందఇతిపూరణీయం	
6	12	అధీశ	అధీశా
6	23	ఆ	ఆ
8	21	నస్తమీ	నస్తమీ
8	21	విశేషణే	విశేషణే
9	4	అద్భుతం	అద్భుత
11	21	భవతి	నభవతి
12	11	సూత్రేణ	పరిభాషయా
16	25	ధీశ	అధీశ
16	25	ఆ-మేకాధీశా	ఆ మేకాధీశా
19	17	నమేకాధీశా	మేకాధీశా
20	19	సూత్రేణ	పరిభాషయా
20	22	మానుశుశు	మానుశు
20	20	నంజం	నజ్జ
21	2	మే-ఆ-శ-ఆ	మే ఆ
21	13	సుప్తిజంతం	సుప్తిజంతం
22	7	స్యాత్	స్యాత్
23	5	ఆ-మేకాధీశా-	ఆమేకాధీశా
23	16	ద్వీవచనం	ద్వీవచనం

పుట	పక్కా	సత్	అసత్
23	24	శబ్ద	వబ్ద
24	12	ఇతి	ఇత
24	20	సరస్వతీ	సరస్వతీ
24	21	విగ్రహే	విగ్రహే
26	16	సూత్రేణ	పరిభాషయా
28	13	ఆ-మేకాధీశా-	ఆమేకాధీశా
29	3	కచ్చత్వయ	కచ్చత్వయ
29	11	ఆ	ఆ
29	16	భవతి	నభవతి
29	13	మేకాధీశా	మేకాధీశా
30	6	నవర్ణ	నవణ
30	10	అధీశ	అధీశ
31	2	దతి	దితి
31	19	త్యర్థః	త్యర్థః
31	19	ఇత్య	ఇతః
32	20	తత	తత
25	3	అమేకా	అమేకా
38	4	బుద్ధి	బుద్ధి
38	8	మేకా	మేకా
40	22	అన్యథా	అన్య
19	9	మాను- ఈను- అజి ఇత్యలాకికే విగ్ర	
		హే సుదాయకే మా-ఈ-అ-ఇతిజాతే తత్రప్రథమతః గుణే	
		కృతేమేఇతిజాతేతతః మే+అఇతిస్థితేవజఃపదాంతాదితిమః	
		నాగబద్ధే తరుః	తరుః
		పైటిలతే 10	ప్రహ్లాదా పృహ్లాద

సత్యవిద్యతాగ్రహాః

మే కాధి కాశ బ్రాహ్మకల్పరతుః

మే కాధి కాశ బ్రాహ్మకల్పరతుః

మే కాధి కాశ బ్రాహ్మకల్పరతుః

కివస్త్రినాదీయః అలక్ష్మ్యాగ్రహాః

అర్థశోక రామాయణమ్

విజయవిలాసః

వినాయకకథా

సూర్యదర్శనమ్

హనుమద్దర్శకమ్

వర్ణమాలా రామాయణమ్

దర్శక రామాయణమ్

సనాతన ధర్మవిజయ వ్యాఖ్యానః

శ్రీ రామ విజయ వ్యాఖ్యానః

భవనగుణమహాదర్శనం చమ్పూగ్రహాః

రాజ్యలక్ష్మీపరిణయః